

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Vita Patris Gonzali Sylveriae, Societatis Iesv Sacerdotis

Godinho, Nicolao

Coloniae Agrippinae, 1616

Liber Secvndvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44032

VITÆ GONZALI

SYLVERIÆ, SOCIETATIS

IESV SACERDOTIS IN VR-
be Mouomotapa martyrium
passi,

LIBER SECVNDVS.

*Provincialis munere in India perfunctus ad predican-
dum Cafribus Euangelium designatur.*

CAPVT PRIMVM.

ANNVS agebatur humane salutis quin-
gentesimus quinquagesimus nonus
supra millesimum, cum Gonzalus pro-
curatione Indicæ provincie, quam
ferè triennio summa fide, nec minori
exemplo administrauit, Antonio Quadrio reli-
cta, ad disseminandum per eas nationes Christi E-
uangelium sese accingit. Re igitur cum Deo prius
communicata, & ab eodem Quadrio quanta po-
test animi contentione petit, facultatem sibi fa-
ciat eundi ad Cafres, quibus per id tempus verita-
tis iter tot annorum millibus clausum, aperiri tan-
dem diuina benignitate coeptum erat. Cafres po-
puli sunt ad eam pertinentes Aethiopiam, quam
Ptolemæus maiorem vocat. Australem incolunt
Africæ partem, quæ inter Prasum promontorium
& Hesperios Aethiopus ab Oriente in Occidentem
plagam longissimo terrarum tractu protensa, gen-
tes continet feritate barbaras, linguis & moribus
diuersas, multitudinæ innumerabilis, locis infi-
nitas

nitas. Regio ipsi Ptolemæo & alijs veteribus ego-
 graphis olim ignota. Apud eosdem Aethiops pro
 Imperiorum diuersitate varia nomina fortitur. A-
 rabes & Persæ communiter vocant Zonguibars;
 incolas verò tum Zanguinos, tum Cafres, id est, si-
 ne legegentem. Nos mutuata ab ipsis appellatione,
 populos vniuersim Cafres, regionem euulgato iam
 ac recepto per orbem vocabulo Cafrariam dici-
 mus. Multi & varij sunt in hac plaga Principes: re-
 liquos opibus & copiis anteit Rex Monomotapæ,
 hanc ob causam Imperatoris loco habitus. Mo-
 zambico vicinior, & propter eboris permutatio-
 nem notior Lusitanis Rex Tongis est. Huius filius
 per eos dies Mozambicum veniens, Christi fidelem
 prædicante Lusitano, & mentem intus Spiritu san-
 cto permouente, Gentilicas execratus ineptias
 Iustrali aqua tingi voluit. Sebastianus Sala Sofalæ
 arcis præfectus, vir nobilitate & pietate clarissi-
 mus, Tongensis Principis votum, vt par erat, mi-
 rificè probans, illum in primis idoneo tradidit ca-
 techistæ, Christianis præceptionibus imbuendum;
 statuit deinde, vt maxima totius Insulæ celebra-
 te & omni apparatu ornatuque visendo, Baptif-
 mum susciperet. Quibus rebus perfectis in patriam
 princeps reuersus, Lusitanorum quorundam se-
 ptus comitatu, Regi patri & cæteris regni primo-
 ribus Christianæ religionis veritatem coelestis la-
 uacri virtutem, exhibitos sibi à præfecto, atque
 ab alijs honores diligenter exposuit, eosque in eã-
 dem religionem quanta vi potuit, pertrahere co-
 natus est. Fratris suasu & exemplo princeps natu-
 maior non difficile permotus, iamque se Christo
 adiungere percipiens, Mozambicum cogitabat,
 coelesti lauacro expiandus, fuissetque absque du-
 bio

62 VITAE GONZALI SYLVERIAE
bio profectus, nisi Rex Pater profectioem impe-
diisset, certo pollicitus effecturum se, vt ab Mo-
zambico primo quoque tempore mitteretur ali-
quis, à quo & carechese instrui, & sacra vnda ritè
perfundi possent. Itaque ad hoc obtinendum desti-
natur idem Princeps, qui receptum Euangelium suis
denuntiàrat. Is Mozambicum reuertitur, à præfe-
cto petit patris sui verbis, Tongem mittat, qui fidei
nostræ doctrinam Tongensibus explicet, & Regem
ipsum, Reginam, Principem, Dynastas, ac gentem
reliquam diuino liquore abluat. Præfectus Sala
negotij conditionem expendens, iudicat opus esse,
vt Indicum Proregem faciat certioem, simulque
ab eo petat, aliquos ad eas gentes mittat viros, li-
teris & virtute præstantes, qui frangant esurienti-
bus panem, & in tenebris atque in vmbra mortis
sedentibus Euangelicæ veritatis lucem ferant. Ac-
cepto nuntio Prorex, rem totam Societati commit-
tit. Prouincialis Quadrius à Deo primùm per ora-
tiones quærit, quid & quâ ratione sit agendum: pe-
titio deinde à Patriarcha Nonio, alijsque religiosis
consilio, omnem suam ac suorum operam offert
Constantino Proregi. Cùm ergo vellet ad eam
Prouinciam aliquos designare, nec minus de villo,
quàm de Gonzalo cogitaret; eccetibi idem Gon-
zalustanro animi ardore tantaque constantia ab
ipso petit inter alios, quos ad hoc munus dele-
gerit, se vnum ne prætereat, ea vt iniecta Prouinci-
ali religio sit, fore vt non homini quidem sed Spiri-
tui sancto resistat, si Gonzali desiderium & petiti-
onem repellat. Eius igitur votis satisfacit, & eundi
ad Cafres concedit facultatem. Si quis rem hâc hu-
mano tantùm expendat iudicio, Prouincialẽ Qua-
drium, eiusque consiliarios non iniuria incusabit,
quòd

quòd virum talem ac tantum, quo per id tempus maiorem, pluribusue commendabilem nominibus, neque in Oriente, neque alibi fortè Societas habebat, per summas rerum variarum difficultates, & aperta vitæ pericula, non tam ad incertam barbarorum conuersionem, quàm ad certam mortem misisse videantur. Nam si de India tantummodo agitur, quantum Societatis intererat, eum Goæ virum habere, qui nobilitate, literis, prudentia, vitæ sanctimonia, rei communis studio, cæterisque rebus ad eò erat excellens, vt esset prorsus nemo, apud quem auctoritate & gratia non plurimum valeret? Quis enim eo vel ad quærenda miseris subsidia benignior, vel ad cõciliandas inter se dissentientiũ voluntates potètiior, vel ad castigandam morum licentiam seuerior, vel ad excitandum in hominum animis amorem pietatis ardentior? Quid à summis ab infimis, ab omni sexu atq; ab omni ætate nõ obtineret, qui omnibus erat sumè carus, sumè incundus, sumè utilis, nulli prorsus onerosus? Iam verò quid esse causæ poterat, cur incerta ac dubia Casrum ad Christum conuersio certissimis Lusitanorum & Gentilium tam corporalibus, quàm spiritualibus commodis anteponi deberet? præsertim cùm ad pertractandos barbarorum animos, aptiores fortasse fuerint, qui & natura & ingenio non nimis ab ipsis discrepant, modò ijs sint præditi virtutibus, sine quibus nihil in hoc genere rectè fit. Quare si ad humanæ rationis calculos reuocanda res erit, non deerunt qui Prouincialis consilium improbent, quod & ipsemet, & ipsius consiliarij visi sunt improbasse, cùm statim à Gonzali profectio, ac si eos facti poeniteret, mirari satis non possent, quonam tãdem modo homi-

nis

nis precibus, quamquam feruidis & piè importu-
 nis vinci se passi fuerint. Cæterùm Spiritus ille
 Diuinus, qui à fine ad finem attingit fortiter, & o-
 mnia disponit suauiter; cùm præparatum Gonzalo
 haberet insignem apud barbaros vitæ mortif-
 que triumphum, eam Quadrio, alijsque eiusdem
 consilij partibus iniecit mentem, vt quasi inuiti
 & nescientes id efficerent, quod postea factum à
 se, vehementer mirarentur, & si fieri posset, in-
 fectum vellent. Alia verò ex parte ad eam diffi-
 cillimam Provinciam expetendam ac procuran-
 dam duo præcipuè Gonzalum permouère; Primum
 incredibile quoddam iuuandi omnes atq; ad Chri-
 stum perducendi desiderium; quo erga illos Aethiopiæ
 populos tantò ardentius inflammabatur, quantò
 eos videbat reliquis ferè orbis nationibus à Christi
 cognitione remotiores, & ob eam causâ cæteris
 mortalibus longè miseres. Alterum, aspera omnia
 & aduersa propter Deum tolerandi immensa quædâ
 sitis, quam neq; in Lusitania explere potuerat, neq;
 in India poterat. Quæ aliquândo auditus est dicere
 dū hoc iter animo agitaret, hinc referre operæ præ-
 tium duco; sic enim ille secum, O Castrum gens non
 minùs nunc animo, quàm corpore atra & deformis,
 quàm opto, quàmque etiam spero, vt purissimo sacri
 Baptismatis liquore perfusa nigrum animo colorem
 breui depellas. Utinam iam inter vos ac vobiscum
 essem, Aethiopes mihi carissimi, vt Iesum Christum
 Dei filium, eiusque potentiam & maiestatem nota
 vobis efficerem. Faxit sempiternum illud numen,
 cuius prouidentia mundus gubernatur, vt mihi inter
 vos vitæ finis sit, pro quo salute vestra mortem
 sustineam crudelissimam, atque ita illud assequar,
 quod summopere deside-
 ro; ea

ro; ea nimirum in me exerceatur crudelitas, ut omnia corporis mei membra mille in particulas minutatim concidantur. Quid pati possum tam graue, tam durum, tam asperum ac difficile perpessu, quo satis queam compensare quantum debeo optimo parenti Christo, quantumque eius causa me agnosco vobis debere, pro quibus ille præcutis clavis Cruci suffixus, & saeuissimis confossus vulneribus sanguinem totum effudit suum. Hæc secum & his similia Gonzalus, antequam ad Cafres destinaretur, veluti proludens, ingentes subeundi martyrij fouebat animo spes.

Ad Cafres cum socijs proficiscitur.

CAP. II.

DESIGNATO ad Aethiopicam legationem Gonzalo duo additi socij sunt; Sacerdos vnus, Andreas Fernandus; Laicus alter, Andreas Costa, nota vterque probitate vir, & negotio aptus. His comitatus sub ipsum profectionis articulum adit Proregē, quo salutato ac valere iusso, acceptisque insuper ab ipso ad Reges Tongis & Monotapæ literis ac pretiosis muneribus, Chiaulum contendit. Paratam ibi reperit nauim onerariam, qua in Sofalam conducendus erat Pantaleo Sala, Gonzali propinquus, ut Lusitanorum arcu cum Imperio præesset. Chiaulo feliciter soluit idibus Ianuariis, anno Christi nati M. D. LX. Toto navigationis tempore pietatis & Religionis operibus sese exercuit. In Beatissimam Virginem Deiparam, quã vitæ ducem ac præmonstratricem delegit, eius studium præcipuè enituit: meditandis enim illius virtutibus & ornamentis integram diebus singulis ho-

E

ram

66 **VITAE GONZALI SYLVERIAE**
ram à prandio decreuit, quamdiu duraret nauigatio. Primos tredecim dies, coactis ex mandato Nauarchi ad horam certam atque ad certum nauis locum quotquot in ea ex militum & nautarum genere vehabantur, non minori omnium voluptate, quàm fructu, de magnæ Matris laudibus summa animi contentione dixit, instituitque, eodem Nauarcho assentiente, primùm vt vnoquoque sabbato, deinde vt diebus singulis eiusdem sanctissimæ Virginis Litaniæ solemniter decantarentur. Nec verò beatissima Virgo pietati defuit suorum; ipso enim Purificationis die nauigantibus monstrauit terram, cuius aspectu plures dies caruerant. Sed repentinus casus gaudium turbauit; tanta enim de repente tamque insolens, ea anni tempestate exorta procella est, vt integram noctem mari toto errarint, incerti de via. Cumque ventorum vi nauim retrò agi crederent nautæ; ecce tibi illucescente die iteram Mozambici terra, & in ea eminens templum Deiparæ Virgini, cui à propugnaculo cognomen, religiosè dicatum, summa omnium læticia & acclamatione cominus monstrantur; vt nemini dubium fuerit, quin Virgo sanctissima medis in vndis nauim rexerit, tutamque ad portum adduxerit; & singulari beneficio gratam se suarum laudum prædicatori simul, & auditoribus exhibere noluerit. Obseruatum est, quo primùm tempore apparere terram nauicularius clamauit, Gonzalum recitandis horarijs precibus intentum, tunc illum Psalmi 104. versiculum dicere; Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem vt luceret eis per noctem, quæ ille omnia præsentis Deiparæ patrocinio accommodabat. Vtque igitur ad portum appulsa nauis, & facta descensio est, Gonzalus

Ius subito ad illud ipsum Virginis templum, quod apparuerat, nudis pedibus se confert, aliquot ibi dies permanet, assiduæ intentus orationi, nec summis Pantaleonis precibus moueri potest, eius ut domum diuertat, tamdiuque inibi permansisset, donec intermissa in Monomotapæ urbem nauigatio repeteretur, nisi acerrimè abstitisset Franciscus Barretus, is qui Indica functus prætura Proregi Constantino Imperium celsit. In Mozambico tunc Barretus erat, quam in Insulam, cum in Lusitaniam nauigaret, maris fortuna fuerat delatus, Vbi ergo accepit Gonzalum in eo Virginis Sacello commorari, nec alibi esse velle, hominem conuenit, discalceatum reperit, & repugnantem vi penè adigit, ut inde in ipsius domum se recipiat. Quæ fuerit Gonzali frugalitas, quanta animi moderatio & in conuictu vsuque communi temperantia, præterire sine reprehensione non possum. Cum nauigium partim detineretur malacia, partim aduersis ageretur ventis, atque eorum vi distractum nauigationem faceret solito tardior, prudens nauicularium incessit timor, ne deficeret comestus, nisi ad angustas parsimonie regulas se stringerent. Mandatum ergo cellario ut quotidianum victum cautius arctiusque dispensaret. Gonzalus eo tempore, quia facere aliter non poterat, ad ipsius nauicularij mensam, quæ nullis arctabatur parsimonie legibus, sumebat cibum, eam tamen moderationem ibi seruabat, ut præter comunem portionem, quæ receti nauis lege cuiq; fuerat statuta, ac si vnus esset è nauilib. sociis, nihil ampliùs reciperet. Cubiculo in nauis utebatur exiguo & pangusto, nec vlla peruiso fenestella, quæ posset vëto inspirari. Ab eo Gõzalus in maximis solis ardoribus, quib. per illã

Africae oram terreri ac decoqui nauæ solent, ne momento quidem recedebat, nisi inde vel proximi caritas, vel honesta necessitas ipsum extraheret. Idem ut socij facerent, vehementer ab eo commendatum. Dicebat enim in hisce nauigationibus illud certissimè vsu venire, ut religiosi, qui fastidij leuandi causâ se in publicum dant, aliorumq; conuictui & colloquijs intersunt, non illis tantum careant suauissimis animi voluptatibus, quibus perfruuntur ij, qui ab hisce rebus se abstinunt, qui silent, qui suis se continent latibulis; verum etiam si quid habebat spiritualis succi, totum id, veluti ardentissimis expositum æstibus, penitus amittant. Quas autem Gonzalus inter nauigandum cœlestes hauserit voluptates, vel inde colligi potest, quòd affirmare ausus sit, in ea se nauigatione fuisse expertum, Deum esse tibum, qui multò melius in mari, quàm in terra animis sapiat.

¶ Mozambico in Inhambanem soluit, & inde ad Regem Tongis vnum è socijs præmittit.

CAP. III.

VBI Mozambicum Gonzalus tenuit, mox ad Tongensem profectionem animum applicuit: Cum verò Pataleo illa ipsa naue paucis post diebus in Sofalam esset profecturus, possetque Gonzalus, si vellet paululum subsistere, eadem commodè vehi, moræ impatiens, quia nihil tunc habebat potius, quàm ut Tongis Regem & Reginam Euangelij splendore illustraret, sacroque Baptismi lauacro perfunderet, relicto Pantaleone, eiusque nauigio,
Zambu-

Zambucum conscendit, & ad urbem Tongem dirigit iter. Est Zambicus, nauigij genus ex palma plerumque, ex alia quandoque materia confectum. Latera habet non ferreis, aut ligneis connexa clauis, sed caro, hoc est, stupeo quodam filo, canabi & sparto simili confuta. Cæteris ferè rebus incommodum, vna sola securitate laudabile. Nisi enim vi procellarum aut fluctuum diffuatur, maris pericula egregiè euadit. Nam ad breuia, & syrtes impactum siue damno est, cum maris æstu recedente, quibusdam nixum furculis, veluti in pedes rectum, in vado consistat. Gonzalus igitur cum duobus domesticis socijs, totidemque externis, Quadragesimæ tempore, Mozambico soluens, per immensos solis ardores, ac non mediocres alias cœli fallique difficultates relicta Sofala, ad Inhambanem, qui primus est Tongensis Regni portus, defertur. Ab ipso statim appulsu morbus eum grauissimus sic inuasit, vt benè ad exitum eius vitam adduxerit. Quo enim primùm die ab Inhambanis portum appulit, ingenti humorum copia ad guttur confluente, parum abfuit, quin suffocaretur. Acies verò oculorum sic hebetata est, vt ipsis apertis nihil videret. Adhæc præ debilitate vix corpus versare, vix caput tantisper attollere, vix alia præstare leuiora. Ex quo subinde factum, vt in grauescente in dies morbo, non semel se ad obeundum diem compararit, de martyrij beneficio cæteroquin certus. Hunc ergo in modum animo & corpore vehementer affliclus qua potuit ratione ægerrimum corpus sustulit, manibusque ac pedibus reptando, in locum vicinum traxit, vbi sub arboris umbra confidens, sublatis in cœlum oculis, corde magis, quam voce, Castrariæ negotium, vt credere par est, cum

70 VITAE GONZALI SYLVERIAE
Deo agit. Tum ad Deiparam cōuersus, quam eo die,
(sabbatum erat) colere impensius solebat, ad ince-
ptum opus prosequendum, eius apud filium opem,
operamque efflagitat. Ab hac oratione actutum
febris recedit, & vires sensim restituuntur. Ut ha-
bere melius cōepit, ad inchoatum opus refert ani-
mum, atque ab Inhambanis portu, qui ab vrbe Ton-
ge leucas fermè triginta terrestri itinere distat, cum
Cafribus quatuor Andream Fernandium mittit, ut
de suo aduentu Regem moneat, Breui ac facilè Tô-
gem Cafres perueniunt; tanta enim sunt agilita-
te corporis, ut volare potius videantur, quam pe-
dibus incedere. Andream tamen, qui ut animi sub-
missionis præberet exemplum, Cafrum humeris ve-
ctari recusauit, magno prorsus stetit, tanta eos ce-
leritate comitari: sed vires homini Deus suffecit:
nam si quod exhiberet defatigationis specimen,
nullo ab iis haberetur in pretio, & in via forsitan
relinqueretur, tantum in expedita apraque ad am-
bulandum corporis compositione putant esse mo-
menti. Vbi ad urbem ventum, Regem Andreas cō-
ueniens, Gonzali verbis salutat. Illum Rex satis
honorificè, pro more suo, ac beneuolè excipiens
lato animo esse iubet; & paulò attentius intuens,
vehementer miratur, quid in tam senili ætate (val-
dè enim senem ex canitie reputauit, quamuis non
esset) tam longum iter tanta celeritate pedibus con-
fecisset. Illico mandat, ut ad deferendum Gonza-
lum aliqui quàm ocyssimè proficiscantur; inter eos,
in signum cuiusdam præcipui honoris, nonnullos
etiam mittit sibi sanguine coniunctissimos. Inte-
rim Andreas Fernandius hospitio tenui, sed pro-
gentis vsu & more, satis nobili & amplo, ad qui-
erem exceptus, regiis muneribus & salutationi-
bus

bus fouebatur. Frequenter ad eum Regis filij ex patris mandato ventitabant, & propositis de religione variis vltro citroque dubiis, ad multum tempus sermones trahebant. Inter alia munuscula ipso primo die Elephantis dentes ad Andream Rex misit, quos ille habitus primùm ab eodem Rege facultate interpreti donauit. Dum hac ita se habent, ex recenti itineris labore, atque ex nimia coeli folique inclementia grauissimum Andreas morbum contrahit, quo & propter vim febris, & propter extremam rerum omnium inopiam acerbissimè vexatur. Lectus illi nuda humus; cibus præter pultem ex Indici milij farina cum sale mista, aliud profus nihil. Hac ratione cum per dies aliquot, humanis remediis omnino destitutus, grauissimè affligeretur, ope tandem diuina, ante Gonzali aduentum, febris solutus est.

Tongis situs, & incolarum more: describuntur.

CAP. IV.

TONGE regia vrbs est, & regni caput, vltra æquatozem gradibus circiter tribus & viginti ad austrum sita. Magno alluitur flumine, quod inibi maris æstuario exceptum, propter immistam falsuginem, incommodos habet ad potum latices. Nec alibi in vrbe aqua ad bibendum apta, nisi à remotis fontibus importetur. Loco iacet humili, montibus intercluso, & imperuio ventis. Totum per annum, tribus aut quatuor duntaxat mensibus exceptis, cum videlicet ad Cancritropicum sol cursum efficit, tanta æstus vis, vt torrerer omnia videantur. Insigni coeli & soli malignitate, aduenis maximè noxia est, & penè intollerabilis. Pro-

72 VITAE GONZALI SYLVERIAE
pè loca maritima tantum communiter pluuiarum
est, quantum ad humanos vsus satis. Summa in con-
tinenti siccitas, ex qua oritur vt sæpè segetes vel
non nascantur, vel nata humoris inopiâ ad matu-
ritatem non perueniant. Indicum milum terra fert
fabam, cicerem, phaseolum, & cætera ferè legumi-
na. Gallinam nutrit abundanter: bouum genus lo-
cis paucis & parcè minorem pecudem pluribus &
largiùs. Communis incolarum victus elephanti ca-
ro est. Magna huius armenti per agros & syluas
copia, qui eius venationi incumbunt, certò à reli-
quis differunt signo, quod etiam inurunt filijs vt
discernantur ab alijs, qui eo de genere non sunt.
Ad hanc venationem centum quinquaginta Cafres
plerumque coeunt. His distributa officia, partim
elephantorum greges agris palantes quærunt; par-
tim propè nemora, arctos ad tramites, quibus
angustus est ad interiorem syluam aditus, armati
securibus occultantur. Priores fugere in nemora
elephantos compellunt: posteriores, cum bestiæ
per angustas illas semitas singulatim (plures enim
simul vnus aditus non capit) cæco sese impetu in
syluam recipiunt, magna vi & dexteritate earum
poplites sic à tergo feriunt, vt vel statim, vel pau-
lò post, cum tantam corporis molem sustinere non
possint, in terram concidant. Hoc vbi factum, vtra-
que simul conuenit venatorum caterua, & cæsa
animalia in frustra secant. Proboscidem, quæ pars est
potior Regi destinant, reliquam inter se carnem,
eburque partiuntur; atque illam ad esum, hoc ad
commercium seruant. Vulgus vna antè & altera
retrò pelle tantum pudenda tegit; cætera nudum.
Nobiles linteum induunt ex gossipio, sex vel se-
ptem longû vlnas; illud stringût in medio, cingulis
ex ar-

Ex arboris cortice confectis : appendunt insuper à collo gladiolos , filo adeo breui , vt vix infra alas demittantur. Ex nobilioribus aliqui Indicis vtuntur vestibus, mediisque brachiis & cruribus, siue ex ebore, siue ex ære, cui apud illos maius pretium, armillas sibi circumdant, ornatus causâ. Arma omnibus communia, præter gladiolos, de quibus dixi, sagittæ sunt, & framæ. Ad virilis sæuitiæ & veritatis ostentationem capitis capillos variè intorquent, & in cornua figurant. Ditiores extremis cornuum partibus induunt aurum , vt elegantiores videantur. Fœminæ sibi vestes modo suo texunt, iisque teguntur, additis à pectore & tergo globulis plurimis precarios imitantibus. Mille in capite effingunt orbiculatim formas, abrafis ad id capillis. Cafres porrò omnes, qui Tongensi Regi obediunt, ex ijs ferè sunt, quos patrio vocabulo vocant Mocarangas, genus hominum non nimis ad malum procliue. Multò maximam Cafrariæ partem tenent alij ingenio nequiores, quos Botongos appellant. Hi ex damnata Mahumetis superstitione circumcisionem acceperunt, nihil aliud. Omnes communiter vllum esse in mundo Numen, vllum post mortem præmium aut pœnam, vlla in hac vita bona vel mala opera inficiantur. Itaque neque idola vt deos colunt, neque vitæ alterius vllam habent in gerendis rebus rationem. Cùm quidquam à quoquam fit, tunc fieri rectè putant, cùm fit ex arbitrio & sententia facientis. Augurijs, veneficijs, incantamentis, magicis præstigijs ita dediti sunt, vt ab ijs difficillimè auellantur. Cùm quis apud ipsos diem obit, eius mortem diligenter occultant , & quo sepeliant loco, alijs vt ignotum fit, sedulò curant. Creduntur enim secum mortem ferre, qui cum moriente, aut mortuo

fuere, & ob id facile ab amicis deferuntur. Omnem cuiuscunque morbi & mortis causam in aliquo homine sitam esse putant. Ut verò eum agnoscant, veneficos consulunt, quibus tantam habent fidem, ut quem ipsi designant mali auctorem, confestim si possunt, è medio tollat. Ita paulò ante Gonzali adventù Rex Tongis fecerat. Cùm enim ex veneficis accepisset filium, quem per eos dies amiserat, ideo fuisse mortuum, quod alius quidam eius institisset vestigijs, statim misit, qui miserum hominè ferro confossum auferret è viuis. Vocum & instrumentorum cantibus maximè delectantur. Choreas exercent, variasq; in iis bellatorum actiones imitantur. Nunc enim vel obsidentes urbem hostes, vel ciues ab hostibus obsessos, nunc milites repente coortos, multis simul partibus inimica castra inuadentes; nunc acies ad ineundum prælium aperto in campo hinc inde expositas; nunc alia eiusdem generis compositis artificiose saltibus mirificè referunt. Ad hæc spectacula prodeunt, tum rebus alijs, tum etiam leonum ac tigrium pellibus, aliorumque animalium exuvijs, more suo, diligenter exornati. Pelles sic implicant corpori, ut cùm, pede stâtes in vno, summa celeritate se in gyrum vertunt, amplos in orbem aperiant sinus; quod in primis magnificum & visu delectabile apud ipsos existimatur. Cum dissolutis choreis ad suum se quisque locum recipit, captam pede arenam tam altè proijcit, ut aciem vincat oculorum. Quando stabilire aliquid iuramento volunt, vel terræ pugillum, vel incensam fauillam manu sumunt, & insufflantes demittunt in terram, tum iureiurando rem affirmant aut negant. Solemnior alius est iurâdi modus, atque is talis: Primùm ante bellicum Regis tympanum,

num,

num, cuius ad leucas quatuor auditur sonitus, poplites flectit iuraturus: eius deinde corio dextram imponit: tum illud osculatur: demum hæc ipsi, ac si non tantum sensum & rationem, sed etiam diuinitatem habeat, verba facit: Iureiurando adigor confiteri, an tale crimen susceperim. Si factus reus sum, en adsum, cædite me; si culpâ careo, ne patere innocenti mihi vitam eripi. His dictis manum iterum tympano imponens osculumque repetens, surgit. Tanta verò illis barbaris in hac tympani cærimonia religio est, vt credant illico moriturum, qui eo modo falsum iurârit. Impensè venerantur Mosibum (sic appellare videtur fortunam, quam & Arabes nonnulli, & alij Ethnici Nasibum vocant.) Hunc Mosibum & suis maioribus fuisse, & sibi quoque aiunt esse propitium, cum faustè res cedunt. Huic acceptum referunt, quòd gratiâ valeant apud alios, quòd prosperè negotia agât, quòd lucrentur. Et verò, licet Cafres vniuersim nec Deum colant vllum, vt dixi, nec immortales esse hominû animos agnoscant, eorum tamen nonnulli ex frequenti cum Lusitanis & Saracenis consuetudine Numen aliquod esse fatentur, quod vimbe vocant, & immortalitatem concedunt animorum. His religio nostra vtunque aridet; sed ingenio adeò sunt obtuso, & crasso iudicio, vt puerorum instar, facilè suscipiant Christianam fidem, facilè relinquunt susceptam. Quid enim hominis intersit, Christi legem profiteri & seruare, haud satis capiunt. Hoc tam illis ex hac mentis hebetudine consecutum est bonû, quod cum superioribus annis ex mahumetana impietate quidam, cuius ignoratur nomen, multò maximam Cafriarum partem foedissimis pseudoprophetae erroribus imbuerit, præter circumcisionem, quam, vt

supra

76 VITAE GONZALI SYLVERIAE,
suprà memoravi, solùm retinent Botonghe, nullum
prorsus aliud nefandæ superstitionis vestigium in
hisce hominibus relictum sit; vt ad Christiana sacra
fufcipienda, hac etiam ex parte minùs sint impediti.
Cum tanta animi tarditate concordant gentis mo-
res. Hi planè ferini sunt, nec vlla culti disciplina. Ni-
hil nisi cōmodi sui causa faciunt. Deberi sibi, ac sua
esse credunt omnia, quæ dono accipiunt: vnde nulla
apud ipsos beneficiorù memoria. Si quem ex ijs in-
signi aliquo beneficio mane afficias, & leue tibi ab
eo exhiberi officium vespere desideres, nisi pretiũ
soluas, non obtinebis. Iustitiæ, cuius tantus est splē-
dor, vt latere non possit, ne nomen quidē agnoscūt.
Id sibi licere putant, quod libet. Sua cuiq; voluntas
agendi lex est. Nec timore Numinis, nec amore vir-
tutis à scelere manus abstinent. Furta, cædes, adul-
teria, & quidquid grauius est, cum nihil ab ijs, quos
lædunt, sibi timent, facillimè perpetrant. Filij à pa-
rentibus ne leuiter quidē increpiti, quātumuis ipsis
non solùm scientibus, sed etiam spectantibus delin-
quant. Quare illa omnium domina ac regina ratio,
vix maius in his, quā in bestiis, à quibus omnino ab-
est, exercet imperiũ. Veruntamē Lusitani sunt pru-
dentia & iudicio præstātes, atq; in illis Cafriaræ re-
gionibus diu multumq; versati, quibus gentis natu-
ra, moresq; optimè noti, qui negant Cafres sic esse
naturā rudes, vt nequeant bonis moribus imbui, si
excolantur; illamq; peruersè viuendi, perq; omnia
scelera liberè vagandi rationem non ad ingenitam
eorum feritatem, sed ad inueteratam inter ipsos
per tot secula & ætates impunè agendi consuetudi-
nem, putant esse referendam. Compertum enim est,
eos ab incultis illis Aethiopiæ saltibus in Lusita-
niæ vrbes oppidaque abductos pollitioris vitæ vsu
mitesce-

mitescere, & humanis atque etiam vrbanis moribus
assuefieri.

*Tongem Sylueria defertur, & Regem re-
giosq; baptizat.*

CAP. V.

GONZALVS sub ipsas sanctioris hebdomadæ
ferias morbo, diuina ope vt dixi, superato,
postquam sacra morientis & resurgētis Christi my-
steria, concurrētibus ad Inambanis portum omni-
bus, qui circum erant, Lusitanis, Ecclesiastico ritu
celebrauit, mox Casrum humeris sublatus, Ton-
gem defertur. Vt autem ipsum, & eius socium
Andream Costam aduentare audisset Andreas
Fernandius, sicut erat, corpore admodum imbe-
cillo, & viribus penè consumptis, contineri non
potuit, quin procul ab vrbe obuiam procederet ve-
nientibus, & se infirmum infirmis coniungeret.
Gonzalus enim nondum erat viribus confirmatus,
& ipse Costa valetudine etiā vtebatur valde incom-
moda: vbi ad congressum venēre, vix dici potest,
quanto, inter præclara fraternæ caritatis & beneuo-
lentia signa vtrinq; exhibita, gaudio spiritus perfusi
sint. Non putauit Gonzalus sibi cunctandum. De via
fessus, nec satis consistens, Regem adit, datas ipsi à
Constantino Prorege literas affert, aduētus sui cau-
sam exponit. Hisce rebus maiorem in modum lætus
Rex, ita in primis literas accepit, vt se à Prorege sin-
gulariter honoratum, palam testificaretur. Mox
Reginam, principes filios, cæteramq; domus suæ
nobilitatem ad audiendum Gonzalum acciri iubet.
Adest frequens aulae regiae nobilitas. Adsunt & alij
Casres notæ inferioris, nobilibus permisti. Tum at-
tentis omnibus ac stupentibus de Christi fide dicere
Gonzalus

Gonzalus aggreditur, primaque ponit Christianae doctrinae fundamenta. Pauca eo die inculcata, reliqua in sequentes omissa, & pedetentim exposita, donec aptè omnes Christianis præceptionibus instructi, & coelesti lauacro idonei iudicati. Tum verò celebritate, ut locus ferebat, maxima, splendidoque rerum variarum apparatu, lustrali aqua simul aspersi Rex, Regina, Regij liberi, propinqui, nobiles permulti, & quotquot ferè in aula erant. Constantini nomen impositum Regi, in memoriam & magni Constantini Imperatoris, sub quo florere Christiana religio olim cœpit, & Constantini Brigantij tunc Indiæ Proregis, de ipso Tongensi Rege, deque eius ad Christi conuersione optimè meriti. Regina Catharina, Reginae soror Isabellæ nomen accepit. Illa à Catharina Ioannis Tertij Lusitanorum Regis coniuge, & Caroli Quinti Imperatoris sorore, hæc ab Isabella Odoardi Principis vxore, Iamij Brigantinorum ducis filia, atque eiusdem Proregis Constantini sorore. Regis filij & alij viri principes alijs quoque Lusitanorum principum nominibus honorati sunt. Septem hæc hebdomadas commoratus Gonzalus est, quo tempore tantum Christo adscripsit Aethiopum numerum, quantum studiosissimus quisque posset optare, sed non erit à loco alienum, quid ipse hac de re ad socios, qui in India erant, è Cafraria scripserit, ex quadam eius epistola proponere, sic enim post alia: Duplici ego de causa, carissimi fratres, hæc ad vos scribo: prima ut illud meminero, quod nemo vestrū ignorat, neq; ignorare potest, si Deo, eiusque obsequio iuxta sacrosanctæ obedientiæ præscriptum totos nos ac penitus traderemus, fore ut ille nobis vita & salus sit, omniaque ad vitam & salutem necessaria abundantissime suppe-

suppe-

suppeditet: altera est, ut intelligatis, cum morbo aliquo vel alio vitæ incommodo Dei causa praepe- dimur, tunc ipsum per se nostra gerere negotia & otiosam atq; inanem esse hominis operam, quando sine illa aliquid sibi diuina bonitas agendum assu- mit: quare sine vllam sanitatis passi iacturam, siue a- lijs inuoluti malis à proposito retardemur, ferenda nobis æquo animo omnis rerum vicissitudo est, ac tota nostri, nostrorumq; negotiorum cura in Deum iactanda; ipsique infinitæ semper agenda gratiæ, quod efficere solus velit, quæ nos ob animi nostri elationem & prauitatem corrumperemus potius, quàm efficeremus. In nobis ipsis obseruate, carissi- mi fratres, quod dico. Cum enim grauissimo omnes teneremur morbo, essemusque ad omnia planè ine- pti, multò plus diuina præstitit bonitas, quàm viri- bus integris sperare, aut etiam cogitare nos ipsi po- teramus. Nihil igitur nostra ægritudo nobis, aut Ca- frum conuersioni incommodauit; quin potius ma- gnum attulit adiumentum, ut & virium nostrarum infirmitatem, & immensam Dei clementiam meliùs agnosceremus. Quod ad me attinet, in Monomota- pæ regnum, Duce numine, propediem proficiscar. Aiunt plurimum illic Dæmonē artibus suis & præ- stigijs valere, nec miseros tantùm Cafres vanis su- perstitionibus irretitos dare in barathrū præcipites, sed ijs quoq; qui à vero Deo stant, insidias tendere, & miris in eos modis fauere. Ego cœlesti fretus au- xilio diaboli vim & dolos nihil timeo. Tantùm opto, ita me Deus iuuet, ab eius diuina voluntate ut ne- latum quidem vnguam vnquam discedam.

Hoc ut præstem, vestris mihi preci- bus obtinete.

(:)

Tongò

*Tongis Rege sacra vnda expiato, aliquot post dies
relictis socijs in Mozombicum Gon-
zalus reuertit.*

CAP. VI.

TONGENSIVM Rex Christi militiae feliciter
adscriptus, illud in primis sedulo curavit, ut
per literas Baptismi beneficium Proregi Constanti-
no, secundum Deum, referret acceptum. In Conim-
bricensis Collegij Societatis Iesu archivio litera-
rum exemplar repertum est, Lusitana lingua scri-
ptum, quod in Latinam bona fide conuersum hoc
loco ponam. Excellentissime Domine, nolim ad lit-
teras tuas responsum a me expectes aliud, quam
quod ab eo dari potest, qui a veri Dei cognitione,
atque ab amore Christi Iesu libertatis humanae af-
fertoris tot annos alienissimus fuit. O quantum toto
anteactae vitae tempore a recto veritatis tramite ab-
errabam, dum omni ope & opera conabar po-
pulos mihi subditos in officio continere, nec cura-
bam interim, ut aeterno Principi ac Regi regum Deo
debitam praestarem obedientiam. Non possum equidem
tuam in me benevolentiam, & caritatem non sum-
moperè mirari. Fame consumptus miserè peribam,
sed tu, Inclyte Constantine, actus in primis Rex, fir-
missimum religionis columen, meum mihi porre-
xistis panem, ad Christi, inquam, fidem, ad coeleste la-
uacrum, ad diuinas Christianorum epulas nihil ta-
le merentè, nihil tale cogitantem per ministros ve-
stros me inuitastis & perduxistis. Laudetur infinitè
Deus, qui lucis suae radijs mentem meam illustrat,
ut aperte videam, quam sublimis haec sit, quam me-
dia Chri-

dia Christi fide inter nos cōtrahimus, cognatio; quā
 tumq; mea interfit, cū potentissimo & maximo Lu-
 sitaniæ Rege, atq; etiam tecū, qui pro illo rem Indicā
 administras, Societatis iure esse ligatū. Quī enim e-
 narrare valeam, quæ & quantæ ex hoc religionis
 & amicitia vinculo mihi & regno meo proueniant
 utilitates, siue temporalia bona spectentur, quæ fi-
 nem habent, siue æterna, quæ sunt perpetuò duratu-
 ra? Talibus enim socijs honor nobis tantus est, vt es-
 se maior non possit; redditus, & vectigalia summo-
 perè augmentur; stabilitur regnū, eiusque securi-
 tas; & quod est longè optimum; magistros accipi-
 mus, à quibus docemur, & quonam modo rectè nūc
 viuere, & æternam postea consequi possumus fe-
 licitatem. Quare, inuictissime Prorex, tibi ac Re-
 gi tuo me regnūque meum libentissimè offero.
 Quā verò ex animo hæc faciam, testis ipsa sit, cui
 me sacramento obligauī, Christi religio. Illud te
 multis ac supplicibus verbis oro atque obtestor, vt
 qui nobis per tuos salutis monstraisti viam, per eos-
 dem, duce in primis Deo, quantum erit in te, iuues,
 ne ab ea vllis vitæ incommodis retardati, vel mini-
 mū deflectamus. Vale. Gonzalus etsi diebus singulis
 multos Tongenses per Baptismū Christo iungebat,
 nec putabat difficile fore, vt si in eo regno diutiùs
 persisteret, humani generis hostis ab eo fauente nu-
 mine, penitus depelleretur; quia tamen maximi il-
 lius Monomotapæ Imperatoris ad fidem conuersio
 tam diu expetita, cuius potissimū de causa illud iter
 erat susceptum, vehemēter ipsum vrgebat, re priùs
 cum Deo communicata, statuit tandem relictis in
 Tongensi regno socijs, qui tam feliciter inchoatam
 ibi religionis opus prosequerentur, in Monomota-
 pam proficisci. Regem igitur Constantinū adit, quid
 F consilij

82 VITAE GONZALI SYLVÆRIÆ

consilij coeperit exponit; relictos socios, & nouum Christi gregem eius curæ ac fidei obnixè commendat, demum bona cum venia Inhambanem repetit. Multos in via Christianis præceptis priùs informatos, quatenus temporis ratio patiebatur, salutari aqua abluit; inter quos nonnulli Xequij, Betangarum reguli, fuere. Ad regna quoq; vicina ex itinere diuertit, iisque Euangelij lucem intulit. Cum ijs verò quos Christo lucratus est, Regis alterius, Tongensi potentioris, filius fuit, quem Mozambicum secum duxit, vt solèni ibi pompa, & apparatu magnifico Christianis sacris initiaret. Rex autem ipse non solùm passus est ab se filium abduci, verum etiã Gonzali prædicatione in rem Christianam egregiè affectus, & se fidelium numero aggregari, & fidei nostræ leges suo in regno ab Euangelicis præconibus diuulgari percupiebat. Sed res in tempus aliud opportunè dilata. Ad Inhambanis igitur portum peruenit Gonzalus; inde Mozambicum contendit, vt nauigium & reliqua ad Moaomotapicam professionem necessaria compararet.

*Gonzali socij post maximos labores apud Tongenses exantlatos Mozambicum atq;
Indiam repetunt.*

CAP. VII.

FERNANDVS & Costa Gonzali socij, cum ob alias causas, tum ab eam maximè patris diuersionem ægerrimè tulere quod eius carere cogeretur cōspectu, quo adiutore ac socio nullas difficultates, quæ in hoc promulgandæ fidei ministerio solent esse plurimæ, & grauissimæ, nulla etiam incommoda pertimescerent. Sed illud
inpri-

in primis eorum animos sollicitabat, angebatque vehementer, quod parentem optimum, desertum à suis atque omni humano auxilio destitutum, per ignotas Casrum regiones, perque immensos animi & corporis labores in apertissima vitæ pericula ire permisissent. Cæterum à Gonzali discessu, sic ut erant moesti & anxij, ad fidei negotia conuertere sese; coeperuntque pro sua quisque facultate gentilicas superstitiones radicitus extirpare, hostiliter veneficia persequi, dæmonum fallacias & præstigias prodere, vnius veri Dei cognitionem animis inferere, immortales esse mentes hominum, & decreta post hanc vitam bonis præmia, malis supplicia, aliaque Christianæ religionis dogmata ad salutem necessaria palam facere. Mirum, quantum laboris & molestiæ in hac vinea colenda Andreas Feruandius potissimum exorbuerit. Haud erat difficile, barbaris Casribus persuadere, Christi ut legem acciperent; id quidem nullo ferè negotio faciebant: sed eniti, ut semel acceptam ritè serua-
rent, neve suos cum illa miscerent errores, id erat egregio patri nō modò difficile, verum etiā valdè periculosum. Nam cū ad veneficia, incantationes, sortilegia, supersticiosos iurādi modos, atque ad alia flagitia ex pristina consuetudine redirent, ob idque à Fernandio reprehenderentur, præcipiti insania furentes sic in ipsum facto agmine irruebant, ut parū sæpè abfuerit, quin sagittis confossus interierit. Duo potissimum erant mala, quæ barbaris illis sic adherant, ut quam difficilimè ab ijs auelli possent. Vnū ex Mahumetana & Gentilica turpitudine ortum, quo plures sibi quisque, cum quibus simul viueret, comparabat vxores: Alterum ex antiquata Iudæorum lege deriuatum & mordicus retentum, quo

frater vnus alterius fratris, absque liberis decedentis, coniugem matrimonio sibi copulabat. Cùm ergo Fernandius enixè contenderet, vt qui nomen Christo dederant, ab vtraque impietate penitus abstinerent, neve cum luce tenebras, cum Christo Belial coniungerent, eius monita & obiurgationes adedò iniquè ferebant, & perciti furore eiusdè oculis & collo frameas, manusq; frequèter intentârint, sublato etiam clamore, quo se inuicè hortabantur, vt reprehensorè suum vel ferro cæderent, vel iniecto igne simul cum domicilio absumerent. Verumtamen tantus tamque præceps barbarorum furor vi diuina coërcitus innocentis vitæ pepercit quam truculenti Regis seuitia sanis irritata consilijs absque dubio eripuisset, nisi eius quoque conatus eadem vis diuina irritos fecisset. Sūt apud Cafres quidam, quos Sangas ipsi vel Sengos vocant; vulgò habentur sapientes: cumque cæteros nequitiâ superent, & veneficijs ac superstitionibus sint impensè dediti, eos tamen qui hisce maleficis artibus se dedunt, vt hominum generi valdè noxios hostiliter persequuntur. Quem verò esse veneficū declarant, quamuis ab eo crimine longè absit, is statim & veneficus creditur, & eo nomine punitur. Huius ergo maleficij insimul à Sangis apud Regem Fernandius est; idque duabus potissimùm rationibus & ab illis probatum, & à Rege creditum. Prima, quod id ætatis cùm esset (propter canitiem enim plusquam centesimum annum putabatur excedere,) tantam haberet animi & corporis firmitatem ac robur, vt vi & laborum tolerantia iuuenes superaret: altera, quòd librū manibus gestaret (id Breuiarium erat,) eiusq; folia percurreret ac legeret; nam cùm typici apud illos characteres non essent, nec vlla ratio similium librorum, quid

rum, quid liber ille, eiusq; volutatio aliud esse posset quã veneficium, non intelligebant, vulgata per barbaros fama, Fernandium esse veneficum prius fermè creditum, quàm dictum est. Quapropter non alij tantum, sed ipsi quoque Sangi valdè ipsam metuebant, vehementerque oderant, & quoad poterant eius conspectum vitabant. Cùm verò de extirpandis atque extinguendis veneficiis Rex aliquando cum Sangis egisset, de eorum consilio statuit, ut iisdem ipsi summa adhibita diligentia veneficos & veneficia tota vrbe quærent, & tanto terrore populum liberarent. Illi comparata armatorum manu postquam alia lustrarunt loca, veniunt ad templum, ut si qua ibi veneficia sint vno & eodem cū reliquis inclusa vase deferant ad Regem. Rei pater conscius ad ianuam exit, ingredi volentes aditu intrepidè arcet, acerbè increpat, vas de manibus eripit, in terrã deiicit, pedibus cõcalcat. Tanta hominis libertate attoniti barbari, cõtinent manus, nec mali quidquam inferre audent. Erant inter Sangas duo, Regis frater vnus, Regina alter; patris isti factum considerantes non nihil conquesti sunt, additis etiam de futura vñdicta minis. Dicebant enim grauissimã Regi iniuriam fuisse à patre illatam, quæ nisi eiusdè morte non posset debitè expiari. Ille eadem, qua Sangis restitit constantia, his quoq; respondet, paratissimũ esse se ad oppetendã pro veritatis assertione ac defensione mortem, nec posse quidquam sibi felicius contingere, quàm vt pro sempiterna Regis atq; omnium Tongensium vita temporalem ipse vitã amittat; deniq; nulla profus rerũ difficultate, aut mortis metu, suo se officio defuturũ. Ea est horũ barbarorum fatuitas, vt credant Regem suum pro arbitrato cogere in sublime nubes, statis temporibus pluuiam

86 VITAE GONZALI SYLVERIAE
segetibus dispensare, dominari ventis ac tempesta-
tibus, mutare posse tempora, rerum vicissitudines
& varietates efficere. Ex tā stulta persuasione illud
oritur, vt cū alioquin vilius ipsum, quā bouē, aut
equum pendant, hac tamen ex parte miro colant
obsequio & obseruantia. Si quando aliquos terrere
velit, nihil illis minari potest terribilius, quā si dicat
effecturum se, ne suspensæ in coelo nubes soluantur
in pluias, desitque satis necessarius liquor. Rex Tô-
gensis etiam post Baptismum gentilico more hanc
fictam & inanem sibi vsurpabat potestatem, nec
tumidam mentem monitus deponebat. Pati id diu-
tius Fernandus non potuit: itaque oblata aliquan-
do opportunitate, frequentissima aula in Regem
inuehitur. Quid, inquit, tam superbè, ac tam impiè
tibi, Rex arrogas, quod tuum non est? An nescis po-
tentia esse diuinæ, non infirmitatis humanæ, præce-
pta ventis nubibusq; imponere? vbi nam tibi coeli
claves vt illud pro libito aperias & claudas? Age ve-
rò quando te pluiæ iactas auctorem profer in hac
hominū frequentia vel id tantum, quod non est co-
gnitu difficile, qua nā ex materia nubes constet, cur
in sublimè tendant, qua vi huc & illuc agantur,
quòd aliquando in aërem, nonnunquā in aquam dis-
soluantur? Si isthac, quæ minima sunt, & Philoso-
phis non ignota, tu ipse ignoras, quid nubium, quid
pluiarum, quid tempestatum tibi imperium impu-
denter iuxta & ineptè vsurpas? Agnosce comunè
rerū conditorem, cui in baptismo fidem tuam iure-
iurando adstrinxisti. Vnus hic est omnium Dominus;
cuius ditione ac numine geruntur omnia; qui hu-
manis rebus non solū vniuersis, verum etiam singu-
ris cōsultat, qui cursus astrorum, mutationes tēporū,
& rerum vicissitudines, ordinesque conseruat, qui
homi-

hominum commoda vitasque tuetur. Hic est qui vapores è terra in sublime tollit, cogitq; in nubes, quique de thesauris suis profert ventos, quibus eadem nubes huc illuc impulsæ, perque varias cœli stationes dissipatæ, atque in humorem resolutæ terram augent imbribus, non vno decidentibus impetu, sed guttatim defluentibus, Nāquid niuis aut grandinis officinas aliquādo intrasti? Tu ne ille, qui tonitrus, qui fulgura, qui fulmina fabricas? Effice nunc si potes, vt aër repentè cogatur in nubē, & hæc in aquā resoluta arentem humectet terram. Si nulla tibi ad hæc potestas, quid te pluuiarum mentiris patrem, ac miserum populum fallaciter deludis? Id saltē vel semel effice, & tuam prædicabimus potestatem, ne iacentes campi, quos cernimus, matutino madescant rore. Quòd si ne hoc quidem potes efficere, agnosce eum, cuius à nutu pendent omnia, supera, infima, media; quiq; arbitrio suo cuncta dispensat. Homunculū te fatere vnum de multis, qui non minùs quàm reliqui miseris premeris, curis fatigaris, ærumnis cōsumeris. Venerare Deū, qui te ac totū genus hominū benignè vouet & sustentat. His dictis patefacta fraus, destructaq; impia Regis de se & apud suos existimatio, rationis enim vi coactus non dubitauit corā fateri, nullam sibi in pluuias atq; in id genus rerum esse potestatem. Magna Castres, qui aderant, tam apertæ confessionis tenuit admiratio, statimq; rei fama ab aula & vrbe egressa absentium quoq; aures cōpleuit. Sed erat de cunctis nemo qui & Andreæ orationem, & extortam Regis cōfessionē eiusdē Andreæ beneficijs nō adscriberet. Aiebāt maximū esse Sengum, cuius potētia Sengorū nullus, ne oēs quidē simul possent resistere. Rex inter oēs cum benè grandem sibi honoris & auctoritatis partem

§§ VITAE GONZALI SYLVERIAE
ademptam crederet, non occultum modò in patrem
odium fouere animo coepit, sed externis etiam si-
gnis apertè illud declarauit. Ex eo enim tempore
nec facilem volebat esse Fernandio aditum ad se,
nec docilem præbebat aurem diuina præcepta in-
culcanti, nec à gentilijs superstitionibus, quamuis
seuerè monitus, abstinebat. Regem cæteri imitati,
angue peius patrem oderant. Vnde factum, vt to-
to biênio, quo illic fuit, incredibiles passus sit cala-
mitates. Nam post Gonzali discessum, cùm Andreas
Costa multis & grauibus oppressus morbis, nec vl-
lum ijs locis haberet vitæ remedium, nec operam
suam laboranti Fernandio posset impendere, eo in-
ibi relicto Mozambicum petijt, gratia sanitatis. Fer-
nadius ergo omnia extrema apud Cafres expertus,
tantū mortuus non est. Nullus illi erat, cum quo, aut
leuamēti causā tantisper colloqui, aut sua consilia
posset communicare. Multos sæpe dies nihil prorsus
eadebat, quod ad vitam conseruandam videretur
fatis; nec habebat pecuniā, quā cibos emeret, neque
eos poterat precariò parare, cùm nullum beneficē-
tiæ aut misericordiæ apud immanem illam gentem
vestigiū sit. Ne penitus fame periret, coactus est te-
nuem illam supellectilē, quæ sacris templi vsibus
erat dicata, alimēto permutare; ijs exceptis, quæ pro-
fana fieri sine scelere non poterant. Adhæc lenta
quadā consumebatur febris, quæ intimis infixæ me-
dullis ad tantum languorem corpus traxerat, vt nec
membris vti, nec sensibus posset. Mors itaq; illi per-
petuò ante oculos obuersabatur, quæ nihil putabat
sibi posse iucundius contingere, cùm summo arde-
ret desiderio vitā in tanta rerum difficultate & ino-
pia propter Deum amittendi. Hæc vna cogita-
tio non nihil eius animum tangebatur, ne fortè intum-
matum

matū corpus putredine sua aëre inficeret, & aliquo-
 rū sanitati incōmodaret. Certò sciebat sepulcro ca-
 xitutum si illic moreretur. Nam cū Cafres à tan-
 gendis demortuorum cadaveribus adeò superstiti-
 osè adhorreant, vt vix parentes, nec nisi admodum
 secretò, filios sepeliant, dubitare non poterat, quin
 mansurus esset insepultus, nisi adhuc viuens ali-
 quod sibi quæreret sepulturæ remedium. Ne igitur
 iis mortuus noceret, quorum salutem tantoperè
 viuens procurârat, hanc parandi sibi sepulcri iniit
 rationem. Lignea erat domi arca, qua pro lecto
 utebatur: huius à tergo fossam excauat, excipien-
 do cadaveri idoneam, vt dum Cafres, quorum est
 nimia rapacitas & cupido, post eius mortem ingres-
 si domum ad ea deripienda quæ crederent in arca
 esse, in aduersam partem operculum leuant, su-
 pra impositum cadaver suo pte pondere in fossam
 decideret, ac per eum modum sepultum maneret.
 Hoc erat Fernandi hisce de rebus consilium. Statu-
 erat enim non prius ab illis barbaris erudiendis
 desistere, quàm eum vires vitaque deficerent. Sed
 illa hominem cura vehementissimè urgebat, quòd
 cū vulgò veneficus haberetur, nec ea opi-
 nio à Cafrum animis vlllo modo auelli posset, nul-
 lum ex suis maximis laboribus sperabat fructum
 se consecuturum. Præterea Rex, quoniam paulò an-
 tè propter arrogatam sibi in pluias potestatem a-
 cerbè fuerat à patre obiurgatus, & propter conti-
 nuas obrectatorum calumnias ita iam illum a-
 uersabatur, vt miserit, qui verbis suis nuntiaret,
 si vel momento temporis in Tongensi regno velles
 consistere, sciret sibi omnino vetitum, tam Christi
 legem vlli hominum prædicare, quàm patrios Ton-
 gensium ritus, & vsurpatas per tot secula tantaque

90 VITAE GONZALI SYLVERIAE
omnium approbatione cultas caeremonias vllō
modo reprehendere. Quamobrem tali pater man-
dato accepto, adit Regem, liberè affirmat, in eas
se regiones non ideo venisse, vt ebur, aut alias, quæ
inde auehi solent, merces in Indiam vel Europam
exportaret; neque esse se ex eo negotiatorum ge-
nere: mercaturam exercere multò nobiliorem,
causamque aduentus sui, quod iam Rex ipse debe-
at satis agnoscere, non aliam esse quàm salutem a-
nimarum, ac proinde iccirco illuc cum sociis ve-
nisse, vt viam vitæ errantibus monstraret, vt spar-
sa Euangelij luce infidelitatis tenebras discuteret,
vt ipsos diuinis imbueret præceptis, & in Christi
ouile adduceret. His verò si operibus sibi interdi-
catur, nihil esse, quod eo in regno vltra perma-
neat; multoque esse satius, vt quod sibi vitæ reli-
quum est, apud veteres Dei cultores, quàm apud
impios desertores transigat. Velle igitur in Indi-
am, vnde venerat reuerti, ibi se, dum vita erit, non
cessaturum summis Deum precibus obsecrare, vt
miseri cordibus oculis Tongense solum benignè
despiciat, nec sinat sementem fidei, faustis in illud
initiis iactum, luctuoso fine perire. Post hæc à Re-
ge Fernandus discedens, in Indiam profectus est;
in quam propior mortuo, quàm viuo peruenit; sta-
timque tum ipse per se, tum per alios internunti-
os, & cum Indico Prorege, & cum Rege Sebastia-
no de Castrum remedio sedulò tractauit. Ex quo
tandem effectum, vt anno salutis humanæ M. D.
LXIX. non exigua ad illas partes classis mitteretur,
in qua Euangelici erant ex Societate Iesu prædica-
tores, qui vel sopitam fidem suscitarent, vel
expulsam restitu-
erent.

Gonzalus

Gonzalus è Mozambico in fluuium Mafutum, inde per Quilimanem & Loabum in Senam oppidum venit.

CAP. VIII.

INterim Gonzalus paratis in Mozambico aliquot ad Monomotapæ Regem muneribus, vltra illa quæ à Prorege in India acceperat, & rebus cæteris ad profectionem necessariis, quæ omnia Pantaleo Sala arcis Sofalæ præfectus munificè & liberaliter illi donauit, quarto decimo calendas Septembris, anno à partu Virginis quingentesimo sexagesimo supra millesimum, cum sex Lusitanis. Francisco Borchiaro, Francisco Costa, Alvaro Prima, Antonio Diazio, qui interpretem agebat, & aliis duobus, quorum ignota mihi nomina, Myoparonem conscendit, illamquæ Africæ oram legens, bonam eius partem secunda nauigatione transcurrit. Antequam ad fluminis Mafuti ostium veniretur, tam foeda repente tempestas coorta est, vt dubium non fuerit, quin naue & nautis vndarum impetu absorptis imponendus esset nauigationi finis, nisi Gonzali preces obtitissent. Protinus enim editiorem ascendit Myoparonis locum, ibiq; sublatis in coelū cū clamore manibus, Domine, inquit, saluā nos, perimus. Ad hanc vocem venti confestim ponunt, euanescent nubes, inclarescit aër, compressis fluctibus sedatur mare. Nec multò post ipso S. Hieronymi festo die fluminis ostium superant, factaque descensione plicatilem in litore excitant aram, in qua ré diuinā Gonzalus facit. Tāta tūc erat in cœlo, vt memorāt Solis vis, tā vehemens

92 VITAE GONZALI SYLVERIAE
mens in Sole ardor, ut & Lusitani terræ calorem
ferre calceati non possent, & Gonzalo inter sacri-
ficandum toto ex capite pustulæ eruperint, quas ta-
men ipse naturæ reliquit curandas, cum medica-
menta non deessent. Tertio post die ad annum
Quilimanem; ex Cuama profluentem, vela faciunt,
eoque haud facili cursu vehuntur. Est in interiori
Aethiopia latè patens lacus, trecenta longus milli-
aria. Tres ab eo exeunt celeberrimi totius Africae
fluvij, Nilus, Zaires, Cuama. Nilus in mare inter-
num, Cuama aduerso cursu septem & octo ostiis in
externum influit. Ex his ostiis duo cæteris grandio-
ra, alterum, cui Loabus nomen, ad australem plagã
gradus septem cum dimidio ab æquatore distat: ab
Euronoto versus aquilonem excurrit, & ingentem
aquarum copiam immittit in mare. Alterum Qui-
limanes est, de quo loquimur. Hoc magis in Se-
ptentrionem flectit, primumque à Mozambico in
Europam nauigantibus occurrit. Cedit Loabo aqua-
rum multitudine, à quo triginta leucis disiungitur;
nec potest, nisi sex tantum anni mensibus nauiga-
ri. In ista duo vario flexu ac reflexu cætera influunt
refluuntque Cuamæ brachia. Totum ferè terrenum
quod hoc flumine alluitur, campestre est. Gens lo-
cis variis non nihil diuersa, magna ex parte defor-
mis visu, & cultu horrida; Nonnulli rubram cre-
tam, ficulneo quodam oleo, & aliis ingratis me-
dicamentis coagmentatam, incrustant capiti, lima-
dentes expoliunt; labrumque inferius perforant,
æreoque aut stanneo frusto foramen opplēt. Quo-
ad religionem & mores, magis sunt belluis, quàm
hominibus similes. Nullum agnoscunt numen, nul-
la inter ipsos iustitia, nulla fides, nullum flagitiis
supplicium: nulla ferè virtus ex iis, quæ in generis
humanæ

humanæ Societate cernuntur. Pudori enim probi-
 tati, integritati, bonis artibus nullus est locus,
 suis tantum student commodis; & si quid esse putat
 è re sua, id nisi aliter possint, per vim & insidias
 sibi vindicant. Denique vna tantum corporis figu-
 ra differre à bestiis videntur; adeò rationis lumen
 deprauati mores extinguunt. Sunt in Quilimane
 flumine animalium genera complura, hisce nostris
 locis ignota. In his Hipopotamus ab Indico valde
 diuersus: foedum animal, & nimium deforme:
 caput illi figura asturconi simile, magnitudine tam
 enormi, vt aperto ore iustæ hominæ staturæ vtram-
 que inter malam stare rectus possit: media in frō-
 te stellam habet: cauda eidem perexigua, & quæ vix
 cauda sit: crura breuissima; breuissimi item pedes,
 & in stellam desinentes; parte quippe extrema an-
 ferinis similes, ad natandum aptis: dies agit in aqua,
 noctes in terra: communis illi cibus herba est: hæc
 per campos, & prata noctu quærens hinnitibus
 implet auras: cum satur ad flumen regreditur, tan-
 ta fertur vi & celeritate, vt oppositas etiam ar-
 bores perrumpat, ac secum rapiat. Crocodilum e-
 tiam hic annis gignit, non illi absimilem, quem
 Nilus habet. Præter pleraque eorum, quæ de Nili-
 aco scribuntur, hæc in isto amplius obseruata: cru-
 stis tegitur grandibus ac duris, vt singulæ singulos
 veluti æneos thoraces efficiant: nullum adhuc il-
 lis in locis repertum est venenum eius epate effica-
 cius: ceruorum frequenter ac bubalorum victitat
 carnibus: per insidias hæc animalia capit, dum ma-
 li ignara: potus causa, ad fluuium contendunt hæc
 verò capiendi ratio illi est: latet sub aqua occulto
 in loco ripæ vicino: cum ceruus aut bubalus ac-
 cedit, osque admouet liquori, magno impetu ir-
 ruit

64 VITAE GONZALI SYLVERIAE
ruit, tenaciter apprehendit, in fluvium trahit, inibi
comedit. Paulò antequam Franciscus Barretus in
Monomotapam missus, ad ea loca veniret, res acci-
dit hoc in genere mirabilis. Insequebatur leo fugi-
entem bubalum, hic vt erat ex cursu defessus, reli-
cto à tergo leone, ad fluminis ripam bibiturus ac-
cedit: cùm bibere incipit, ecce tibi ex insidiis ir-
ruens Crocodilus, apprehenso bubali rostro, tra-
here illum in profluentem conatur: resistit con-
stanter bubalus, pedibus terra nixus: magna vtrin-
que certatur vi; sed dum implicatae bestiae pugnam
producunt, ista trahendo, illa resistendo, aduenit
leo bubali odore pellectus, eiusque in armum vn-
gues iniiciens, vtramque inter se colligatam bel-
luam tantò impetu extrahit, & in terram proiicit,
vt ex iactu rupta & aperta crocodilo alius sit. Ena-
nigato igitur Quilimane, Giloam, regiam urbem,
ventum est. Ibi Gonzalus cum sociis è Myoparone
egressus ad Mingoaxanem Regem, vno tantùm
nomine Mahumetanum, cætera Ethnicum, sed Lu-
sitanorum amicum, tãtis per diuertit. Hospites Rex
qua potuit benignitate, & liberalitate excepit. De
re Christiana cum eo Gonzalus sermones contulit
quos libenter audiuit, significans fore sibi gratissi-
mum, coelestis doctrinae apud se, atque in suo re-
gno habere seminatores; concessa etiam amplissi-
ma Euangelij promulgandi facultate. Cùm Gonza-
lus ad Monomotapæ Regem properaret, atque illù
in primis cuperet Christo adiungere, quòd in aliis
postea Regibus ad religionem conuertendis nihil
ferè esset negotij, nec diutius cùm Mingoaxame fu-
it, nec vsus est prædicandæ fidei potestate. Relicto
igitur cum bona venia Rege, ad Loabum, triginta à
Sofala distantem leucis, se confert. Atque hîc no-
ua rur-

ūa rursūm exoritur tempeſtas, cuius cauſa tutum
 in ſinum, cui Lindes nomen, ſeſe Myoparo recipit.
 Tredecim ibi conſumpti dies, quoad ſedata tempe-
 ſtas nauigandi fecit poteſtatem. Per id tempus e-
 undem in locum delatus ab Mozambico Pangai-
 us, Myoparonem aliquantulum comitatur, ſed non
 ita poſt ab eo recedens, procellæ impetu abreptus,
 fluctibus obruitur: ipſe autem Myoparo ſaluis re-
 bus recta in Cuamam contendit. Ad ipſum fluminis
 aditum propitiato prius per ſacrificium numine,
 his Gonzalus verbis Luſitanos alloquitur: Quan-
 doquidem, Deo duce, Monomotapæ fines ingredi-
 mur, velim ſocij, in mentem pauliſper reuocetis,
 quamobrem India relicta, ad has Barbarorum Aethi-
 opum regiones per tot incommoda & vitæ peri-
 cula delati ſimus. Non ignoratis, quanti hoc no-
 ſtrum negotium momenti ſit; neq; .n. aurū, aut ar-
 gentū, aut pretioſos lapides, aut quæ hiſce rebus ſiue
 ſuperiora, ſiue inferiora in hoc genere ſunt, quæri-
 mus. Merces iſtæ fallaces ſunt & fucosa: mercaturā
 facimus longè ſublimiorem, nec lucrari nobis ſed
 Deo volumus: eius enim nos cauſa Goā eduxit, eius
 benignitas ex tot ac tantis morborum ac tempeſta-
 tum diſcriminibus ereptos hunc in locum adduxit,
 eius clemētia legationem iſtam ad optatum exitum
 perducet. Vt ergo poſtrema primis reſpondeant,
 maiori quā antea contentione orandus nobis
 eſt, vt præſenti auxilio conatus noſtros corrobore-
 ret, ne irriti & inanes ſint. Mihi certè precati-
 oni impenſiſ incubere animus eſt. Aequi boni-
 que conſulite, ſi ob hanc cauſam reliquo nauig-
 ationis tempore, à conſpectu veſtro conſue-
 tudineque ſemouear, & cum ſummo illo Re-
 ge, cuius in manu Regum cæterorum corda ſunt,
 de

96 VITAE GONZALI SYLVERIAE
de Monomotapæ Regis regnique salute secretius
agam. His dictis, in parte Myoparonis puppi vici-
niore velum sibi iussit prætendi, ibi octo integros
dies inclusus ab omni humano consortio penitus
abstinuit. Toto hoc tempore nihil aliud nisi hau-
stum aquæ, & tantum ciceris tosti, quantum capi
pugno potest, semel duntaxat in die degustabat.
Ad preces, quas mente & voce interdum noctuque
assiduè fundebat, lectionem addebat rerum earum
quas heroici homines, adiutore Deo, strenuè pa-
trârunt, ut ipsorum exemplo, ad subeundas forti
& alacri animo susceptæ provinciæ difficultates
se excitarer. Octavo die ventum est in conspe-
ctum Senæ, oppidi eo terrarum loco celebris, ubi
futura erat nauigationis meta. Monitus ea de re Gõ-
zalus, antequam è cubiculo exiret, genua continuò
flectit, oculosque ac mentem in cœlum attollens,
ita sibi propitium precatur numen, ac si atrox &
periculosum prælium sit initurus: à sociis etiam
petit, ut & orationem Dominicam, atque Angeli-
cam salutationem singuli recitent, & Deiparam
Virginem, quam possunt ardentè, obtestentur, ut
Monomotapæ Regis, ac totius Cafrariæ patrocini-
um dignetur suscipere; se quidem ad eò non solum
intrepidè, verum etiam hilarè negotium aggredi,
nihil ut omnino periculi timeat; quin potius iam-
iam in illo esse omnibus votis percupiat. Scilicet
Gonzali animus hic erat; nullis vnquam frangeba-
tur laboribus, nullis succumbebat difficultatibus;
mediis in periculis sic perstabat impavidus & con-
stans, ut maiora semper expectare optareque di-
scrimina videretur. Ex quo factum, ut ab insigni
quodam & magnæ auctoritatis viro aptè & verè di-
ctum

ctum sit, Gonzalum esse sanctum, Gladio & Clypeo apprimè munitum, & ad omne certamen pròptum; quo apopthegmate, ex vulgari Lusitanorum loquendi vsu significare voluit, summam hominis esse virtutem & constantiam, cùm à rebus iis quæ ad diuinum honorem, aut hominum salutem pertinerent, vel aggrediendis vel perficiendis nullo prorsus mortis metu deterreretur. Antonium Quadrium maximi virum iudicii, cuitum in Lusitania, tum in India intima semper cum Gonzalo familiaritas fuit, vt hanc eius magnanimitatem declararet, dixisse ferunt, eiusmodi Gonzalum esse, vt si quis suo illo tempore delegi deberet, quem Anti-Christo aduersarium Deus apponeret, neminè sibi eodem Gonzalo aptiorem videri.

Quid Senæ egerit, dum ibi fuit.

CAP. IX.

MARITIMO itinere confecto Gózalus cum sociis Senā ingreditur. Oppidum est, vt dixi, illis in locis celebre & frequens: magna ex parte ingentè latet intra sylvam: ædificia habet ex culmo fluius ibi passus circiter mille & quingentos latus est: nauigari vltèrius versus ortum potest, maioribus nauigiis, tempore etiam æstiuo ad ducenta ferè milliaria: eius aqua gustui suavis, sed insalubris. Vbi Gonzalus pedem in terra posuit, ipsum statim Regem ducentas ab Sena leucas in vrbe regia distantem per destinatum nuntium de suo aduentu certiores fecit. Misit item ad vicum nomine Tetem, qui habitantem ibi Gomecium Coellium Lusitanum, Monomotapæ Regi carum, & Castrum

G

lingua

lingua peritum, suis verbis salutaret, peteretque ad se venire ne grauaretur: quod Gomeſius libentiſſimè præſtitit. Interim dum Pater reſponſum expectat, quatuor circiter tranſcurſi meſes, quos procurandæ animarum ſaluti magna caritate impendit. Erant ex Luſitanis aliquot, qui domicilium Senæ fixerant: erant alij ex India, qui luſtrali aqua non ita pridem fuerant abluti. Vtrumque genus neceſſaria deſtitutum doctrina vix ab Ethnicis viuendi ratione differebat. Hos igitur ſalutaribus inſtituit præceptis, à ſcleribus abſtraxit, à pellicatu ad legitimas nuptias traduxit, confeſſionis Sacramento expiauit, diuino pabulo refecit: ex Luſitanorum quoque mancipiis ad quingenta ferè capita ſacro Baptiſmate abſterſit: præterea Inhamioris Regulum, tribus à Sena milliaribus remotum aliquoties adiit, eique atq; eius familiæ ita religionis noſtræ myſteria expoſuit, vt ſtatim Rex ipſe, Regina, & octo virialq; liberi Baptiſmum ſuſcipere peroptârint: plurimis tamen de cauſis rem Gonzalus diſtulit: ea potiffima fuit, quod neminè ſecum haberet è Societate, quem loco ſuo relinqueret, vt eos qui Chriſto eſſent adiuncti, & Chriſtianis præceptionibus melius imbueret, & in ſuſcepta fide conſeruaret. Illud etiam cauſæ acceſſit, quod iure optimo timere poterat, ne Monomotapæ Rex minus æquè ferret ſuum ſibi beneficiarium anteponi, illique prius quàm ſibi Chriſtiana ſacra impertiri. Laudato igitur Reguli conſilio, ipſum conſolatus eſt, & ſeriò hortatus, vt ab propoſito ne diſcederet; vbi Monomotapæ Imperator ſacra vnda eſſet luſtratus, tum verò luſtrari ſe opportunè poſſe; daret inſuper operam, vt ſubditis ſuis cognitam à ſe veritatis viam demonſtraret. Præterea deſtinatis Gõ-

zalus

zalus horis in locum secedebat ab hominum frequentia remotum; ibi sub arboris umbra confidens, longos cum Deo trahebat sermones. Visus etiam nonnunquam est pomum colore quidem aureum & pulchrum aspectu, sed gustui peracerbum, & odore retrum, quadam ex arbore decerpere, tantoque voluptatis sensu se illo cibare, ac si nihil edere posset iucundius. Quin etiam rogatus, qui posset rem tam acerbam ore contingere, respondit, si ratio saporis habeatur, nullum inter illud pomum & Olyssipponense persicum apud se discrimen esse: in sua uibus quippe & amaris cibus ita gustatus sensum castigarat, ut discernere sapes non posset. Inter hac legatus aduenit à Rege Monomotapæ missus, qui Gonzalum illuc perducatur. Ille accepto nuntio aram lapideam, calicem, & reliquum Missæ paratum in sarcinam colligens, humerisque imponens, asperum ac difficile iter, sexcenta continens passuum millia, ingressus pedibus est. Multa in eo itinere flumina sunt, vado quædam, alia nando transiri oportebat: in transitu magna erat Gonzalo cura, ne sarcina maderet: cum igitur amnem traiebat vado, vel sublata manibus, vel si aqua collum pertingeret, impositam capiti portabat: cum vero propter fluminis altitudinem nare opus erat, tum quidem vase fictili, ad eum usum comparato, sarcinam recipiebat, idque verso in altum orificio, ne ingredi aqua posset, à Cafribus adiutus, in alteram partem nando traducebat. Nonnullis annibus superatis ad vicum Terem, ubi Coellium diximus habitare, peruenit. Aliquot tibi dies commoratus, re diuina aliisque religionis mysteriis peractis, Lusitanos incolas recreauit, & Fumū cū filia Christiano regi adiūxit. Fumi veluti oppidorū gubernatores

sūt; locū habent à Rege secundū; magna proinde eorum est apud eos gentes dignitas & auctoritas. Nemo qui alio ex loco veniat, potest vllō cum Fumo per se loqui: suum prius negotium alteri exponit: is deinde alteri, postque alios atque alios, ad Fumum tandem res peruenit: eius in conspectu nemo aliter est, quā curuatis innixus poplitibus venerantis more. Solus ipse sedet: tripodis figuram sella refert, Quite dicitur: si quis ipsum coram alloqui debeat, magno prius cum strepitu palmas quatit, & alias generis eiusdem caeremonias praemittat opus est. Fumi dignitas apud hos barbaros non parum honoris, sed vtilitatis nihil omnino habet: non hæreditate, sed electione acquiritur: vix vllus est qui non inuitus eligatur; non enim, qui virtute aut prudentia, sed qui opibus praestat, is plerumque eligitur, qui vbi res suas consumpsit, nec in aliorum vsus conferre quidquam amplius potest, tum demum ab iis contemptus de gradu deicitur. Egressus ex hoc loco Gonzalus, quod erat viæ reliquum, confirmato ac renouato animo suscepit. Cafres, qui erant in comitatu, consumptis paulò post cibis, quos parauerant, premi fame cœpère. Id vbi à Gonzalo cognitum, quæcunque ad alendū se asportabat, benignè illis, & liberaliter distribuit; iangamis ipse (pomi genus est) immaturis & acerbis victitabat; eas tamen saporis aiebat esse iucundissimi. Nec verò negata in ea re à sociis fide; sed res miraculo tributa. Compertum enim ab ipsis, iangamas illas, quas Pater manu tetigisset, quamuis alioquin & natura immites, gustuique insuaves, & maturitatem nondum essent consecutæ; ipso Gonzali tactu reddi suauissimas. Interea ventum ad oppidum, cui Mabate nomen. Cognito hic

hic Gonzali aduentu, occurrunt turmatim oppidani rectis effusi, nouumque hospitem insolitis officiis exceptum, pro sua quisq; facultate hospitio inuitant. Gratiam multò officiis maiorem illis Gonzalus retulit. Paululum enim inibi commoratus, Baptismum omnibus & Christiana sacra impertit; discedensque prædixit, nunquam in eo oppido religionem Christi de futuram. Fidem euentus vaticinio fecit; posteri enim, quamquam necessariò destituti doctrinæ pabulo, in suscepta tamen à maioribus veritate hodieq; firmi perstant; cumq; aliquis illac Lusitanus transit, si quos habent infantes nõdum sacra perfusos vnda, certatim offerunt ablucendos. Continuato dein itinere perueniunt Bamburgam, vicus est parum à Monomotapa distans. Casrè in eo Gonzalus reperit morti propinquum, quem vt vidit; Non sinamus, inquit, hominem hunc sine Baptismo decedere. Propiùs igitur accedens fidei mysteria breuiter ægro exponit, rogat, velitne saluari aqua lustrari, annuentem lustrat, Ludouici nomen indit. Manibus inde infirmo corpori impositis, quædam recitat ex Euangelio verba; quibus absolutis mox è lecto Casrè surgit, & in signum recuperatæ sanitatis cibum petit, corpusque reficit vtriusque sibi salutis diuino beneficio collatæ Gonzalo debitor. Post multo tandem variosque asperimi itineris labores sub natiuitatis Christi peruigilium Chetuchim, pagum Monomotapæ vrbi vicinum, cū sociis venit. Re diuina ter ibi ex ecclesiastico ritu, ipso natali Christi die celebrata, ad urbem contendit, eamque die postero, qui protomartyri Stephano sacer est, summa cum animi voluptate ingreditur.

(..)

G 3

Regis

*Regis Monomotapæ potentia, gubernandi ratio,
gentis mores, & huiusmodi
alia.*

CAP. X.

Monomotapa regiae urbis nomen est, ab ea in totam regionem derivatum, cuiusmodi in orbe multa; in Italia Neapolis; in Hispania Tole- tum: Carpentanorum, Legio: Valentia: & alia di- versis locis complura. De Monomotapæ regione ni- hil omnino veteres, aut geographi, aut historici scripsere. Ptolemæi enim tabulas ab oriente termi- navit Prasum promontorium, quod nunc Mozam- bicum est; ab occidente Hippodramus, quod alterum est promontorium, proximum illi Africæ monti, quem Lusitani inventores, ferram lioam, hoc est, montem Leanam vocauerunt; & quidem harum rerum periti illum esse credunt, quem Deorum rhedam, antiqui Græci dixerunt. Hæc, de qua nunc agimus, Aethiopia tribus clauditur lateribus. Primum à monte Leana, secundum oram maritimam ad bonæ spei promontorium excurrit. Inde secundum usque ad promontorium Prasum, seu Mozambicum. Ter- tium rursus à Prasum per interiores terræ partes ad Leanam usque protenditur. Ex quo planè manife- stum est, novam hanc Aethiopiam ad nullam per- tinere earum quatuor, de quibus in antiquis lite- rarum monumentis memoria reperitur. Namque ab illis omnibus longè differt: ab Asiatica in primis, quam Madianiticam terram sacra volumina appel- lant: deinde ab ea, quæ est supra Aegyptum, & Abassinos continet: tum ab interiori Aethiopia, quæ magna ex parte Zamzibar est: denique ab illa, quæ in interiori Libya Hesperij Aethiopes incolunt.

Qua-

Quatuor igitur Aethiopiis, veteri seculo à Græcis vel Latinis scriptoribus cognitæ, addēda quinta est à Lusitanis inuenta; ad cuius Occidentem plagam regna sunt Congi, Angolæ, & alia ad Guineam pertinentia: ad Orientem vastissima hæc Monomotapæ regio, septingentis, vel, ut alij malunt, octingentis in orbem contenta leucis, longè latèque porrigitur. Eius Imperatori præter populos Mongazes, qui regibus carent, & Fumos habent rectores, multi alij circum populi ac reges beneficiario iure tributa pendunt. Pendebat etiam olim Sofalæ Rex, sed post Lusitanorum aduentum ab eo onere exemptus. Plurimum autem valet opibus & copiis, facilique delectu centum hominum millia ad pugandum exponit. Habet in sui custodiam electa de gente triginta Castrum millia. Hi regiam circum urbem per vicus dispositi, & in omnem euentum prompti atque expediti. Mocomoëgi parent, id nomen officij est, alij Zonum vocant, quod sonat Regni portis præfectum, quasi ad regni aditus semper excubet, ne quid aduersi ingrediatur. Quo tempore Monomotapam Gonzalus subiit, penes Antonium Goiadam Lusitanum hominem, Regi carissimum, hoc munus erat. Vexilla, quibus est in exercitu usus, non ex serico, aut lino, vllove panni genere confecta & figuris depicta, ut apud nos hastilia, sunt summo in culmine affixas habentia diuersas animalium formas, opere cælato. Nam ut veteres Romani Aquilam, Carthaginienses Draconem, & aliæ olim nationes alias ferebant animantes; ita singuli Castrum duces propria habent cælati generis insignia, Elephantum hic, bouem ille, alius leonem, crocodilum alius; hisque ex signis & nominantur in bello, & inui-

cem distinguuntur. Vita militaris communis omnibus, & in primis grata. Ab infidiis & cæteris belli stratagematis valdè abhorrent. In congressibus campo vtuntur aperto, & primam plerumque lucem opperiantur. Hostium enim castra noctu aggredi, ignominiosum putant. Arma habent, non quibus corpora ab ictu tutentur, sed tantum quibus lædant hostes. Armorum verò quatuor illis genera, quibus non singuli singulis, sed singuli omnibus instructi, ad bellum procedunt; arcum in primis vnusquisque fert, & pharetram cum sagittis: deinde frameas & missilia quædam, quæ iaculari facile possit: tum accinctum ad femur gladium lignea inclusum vagina: postremò sudem egregiè dilatam, & ad ferendum peraccommodam, quam, cum decertat, vltimò expedit si opus est. Regio partim suo pte ingenio, partim habitantium inertia magna ex parte frugum parca. Atque inde fit, vt quamuis Cafres nihil ferè ad esum reputent inutile, omnique vesci immunditia sint assueti, ob com meatus tamen inopiam duos aut tres dies eodem in loco sub armis vix esse possint; sed alias subinde atque alias quærere sedes oporteat, in quibus aliquid habeant, quo ali queant. Quocunque verò accedunt, nihil omnino ibi, non terrestria & foeda animalcula, non herbas, non ipsa arborum folia relinquunt; hocusiarum more quidquid viride siue in planta, siue in solo reperiunt, summa aviditate vorant. Oblongo, & malè texto gossipio atque in modum crucis ad pectus conformato ita se tegunt, vt plerasque corporis partes relinquunt nudas. Vxores emunt, & quò quisque ditior, eò plures habet; iisque in agris colendis, cæterisque in rebus

rebus tanquam mancipijs vtuntur. Quæ circa igno-
rationem numinis, animorum interitum, contem-
ptum virtutum, aliaque generis eiusdem de Ton-
genfibus diximus, ea omnia cum istis sunt commu-
nia. Tantum nasci hominem & mori norūt, id quod
vident, quem in finem nascatur, quò animus post
mortem tendat, quibus in hac vita operibus debeat
exerceri prorsus ignorant. Gallinam & arietem ha-
bent inter esculenta; vtrumque animal inte-
grum ac sine veru imponunt igni, & torrent,
tostumque edunt, nulla parte detracta, sed cinere
tantummodo excusso. Vinum bibunt expressum è
milio, & alio legumine hîc ignoto. Nachenim vo-
cant, figura & quantitate sinapis grano haud mul-
tum absimile. Vix potest quidquam his Casribus cõ-
cipi magis rude & incultum. Nullam per tot sæcu-
la, neque ipsi per se artem inuenêre, neque ab alijs
inuentam accepêre. Eadê semper apud illos indu-
menta, ijdem cibi, & eodem modo parati; eadem
construendi ex culmo tuguria, & casas ratio, ijdem
denique mores atque eadem foeda & inueterata
barbaries. Mirum in modum inuidi sunt. Si quis for-
tè, quia maiorem vel in colenda terra, vel in
pascendo grege adhibuit diligentiam, plus cæ-
teris aut fructuum colligit, aut pecoris ha-
bet, in summam aliorum incurrit inuidiam.
Aiunt enim illud veneficio, non industriæ tribuen-
dum. Aliquando meliore aliorum sorte adeo offen-
duntur, vt conspiratione facta ipsos trucident. Hoc
verò vt faciant non aliud opus, nisi vt ipsis veniat
in mentem. Vix de futuro cogitant, & à formicis fe-
rè superantur, quæ in hyemem pabulum æstate pro-
uident. Si quid isti habent, totum id statim consu-
munt, & ipsi postea fame consumuntur. Boues ha-

G s

bent

bent & bubalos, sed ob inertiam otiosos esse sinunt. Cum annis superioribus Franciscus Barretus conductis Senam plaustris boues iussit imponi, ut aedificandae arci coementa importaret; cumque Lusitanorum alij bouum, bubalorumq; ministerio terram aratro proscinderent, adeo visa res Castribus noua, ut magnus eorum ad spectandum factus sit concursus, magnaq; ipsos tenuerit admiratio. Quin etiam obseruatum a nostris est, sic illud inuentum fuisse ab ijs barbaris exceptum, ut in conditis corporis gestibus, risu, cachinnis significarint re esse a communi hominum sensu alienam. Ipsi ferramento breui versant terram, moxq; in fossulas demittunt sementem, & rursus terram contegunt. Negant experti messem fore abundantiosem, si altius semina iaciantur. Hac illis ratio quod nimis aridum terrenum sit, & pluuiae in partibus ab ora maritima remotis adeo rarae ac modicae, ut alere augereque fruges nos sufficiant: rores contra serena nocte assidui & copiosi; qui tamen intimam in terram non penetrant, ideoquo suppeditare nequeunt alimentum primis segetum radicibus, si ab extrema soli superficie longe absint. Ut igitur coelesti humore semina nutriatur, eo loco sint oportet, quo penetrare roris liquor possit. Volucrum & ferarum ingens copia. Vix a nostris differunt quadrupedia. In volatilibus differentia non modica. Elephantum hic numero & magnitudine quosuis alios superant. Propter carnes & ebur multa eorum millia annis singulis in viarum angustijs intercepta a venatoribus occiduntur. Saltus ac syluae tigribus abundans & leonibus. Hi nulla re Indicis ab similes; illi veritate & velocitate cedunt Malacensis. Tota ferè regio auri & argenti feracissima est. Multo vtriusq; metalli maior propè Bocuttum & Mosapam

sapam copia. Hæc emporia sunt nõ longè à Mazauo
 flumine, quorũ illud quadraginta aut quinquaginta
 leucis à Tete vico, de quo suprà dixi, distitum est. In
 immensam vastitatem mons propè excurrit, nomine
 Fura, in quo ferunt veterem illam Sabæ reginam,
 quæ ad explorandam Salomonis sapientiam à fini-
 bus terræ Hierosolymam profecta est, camelos au-
 ro onerasse. Cõstat tam longè lateq; diffundi terrã,
 in qua aurifodinæ sunt, leucas amplius ducentas
 quinquaginta contineat longitudinis & vastissi-
 mum latitudinis spatium. Tanta autè naturæ vi illis
 in locis hoc metallum erumpit, vt fidem superet.
 Nã in ipsa terræ superficie plura auri frusta reper-
 ta, quorum quædam quatuor, alia plura, alia pau-
 ciora aureorũ nummũm millia pependere. Depre-
 hensæ quoque intra ipsos arborum truncos auri ve-
 næ, ex attracto ab ramis humore inibi ortæ. Lapid-
 cinæ præterea pars quædam non admodum magna,
 à Fura monte excisa quadringenta aureorum millia
 breui exiguoq; labore fudit. Argenti fodinæ, quas
 Achiconæ appellant incolæ, plurimæ etiã & maxi-
 mæ, aurifodinis conterminæ, perq; Zambazã fluui-
 um, æquo ac plano solo longissimi porriguntur.
 Duo dicuntur esse Monomotapæ Imperatoris insi-
 gnia; vnum pala est cũ eburneo manubrio, quam in-
 star ensis ad latus accinctam gestat, vt agriculturam
 subditis commendet, veluti rē humanæ vitæ maxi-
 mē necessariã: alterũ duæ framæ sunt, quibus se &
 malorum vltorem, & defensorem bonorũ profite-
 tur. Ignem renouat annis singulis, quem regno toto
 distributum iri vult. Eius rei administri sunt magna-
 res, quibus distribuendi cura commissa. Hos adeunt,
 qui nouum ignem quærunt. Si quis verò quærere
 negligat, læsæ maiestatis reus efficitur. Cũ Rex
 bibit

bibit, tussit, sternuit, qui adsunt ingenti clamore concepta proferunt verba, quibus ipsi benè precantur; idem praestant qui foris sunt; auditis prioribus sequuntur reliqui tota in vrbe, in qua immensa quaedam totius populi summo cum strepitu attollitur acclamatio, & bibisse Rex, aut tussisse, aut sternuisse ea significatione cognoscitur. Flectere aiunt genua, qui quidquam ipsi ministrant. Generatim omnibus vetitum, eius interius cubiculum ingredi, nisi vel sit Rex, vel ex regijs aliquis. Aliquantulum distare oportet ceteros qui cum eo colloquuntur. Nec quicumquam prorsus, quacumque excellat dignitate, ad alloquendum accedit, quin sibi prius calceos detrahat, si calceatus sit. Hæc regionis natura, hi regis & gentis mores.

*Monomotapa Regem, Reginam, Regis matrem,
& alios regni primores Gonzalus
baptizat.*

C A P. X I.

VBI Gonzalus Monomotapæ urbem tetigit, eiusque aduentus Rex certior factus est, cum iam antea ex Lusitanis mercatoribus ibi commorantibus de illius sanctimonia & nobilitate multa audiisset; confestim misit, qui verbis eum amicis, donisque liberaliter exciperet. Legatum egit Antonius Caiadus. Is regis nomine Patrem salutavit, & ingens auri pondus, boues permultos, nonnullosque ad quotidiana ministeria famulos obtulit. Gonzalus per eundem Caiadum debitas Regi gratias agens, munera hisce cum verbis intacta remisit. Quodnam genus auri, quasue huc diuitias quæsitum
vene-

venerim, Rex potentissime, ex ipso quem ad me misisti, Antonio facilè intelliges. Neque enim ego aliud præter te & tuos quæro. Harum me opum amor à patrio solo abductum in istas egit regiones, quod me narrante paulò post melius agnosces. In magnam Rex admirationem adductus, vix credere poterat, hominem esse qui aurum, qui boues, quos ipsi Cafres plurimi faciunt, qui famulatum respueret. Cùm igitur ad illum Gonzalus adijt, incredibili amoris æquè & honoris significatione exceptus est. Ad interius enim cubiculum introijt, quò ne stipendiarij quidem reges, vt diximus, cùm ad Imperatorem ventitant, admitti solent. Calceos non exuit, cùm cæteri comites, etiam Lusitani, nudis adessent pedibus. Ad alterum Regis latus (alterum Regina mater tenebat) aperto capite, & in Quite, hoc est, tripode, stragula veste bellè instrato, Regi pæne æqualis insedit, relicto ad ostium cubiculi Caiado, regni portis præfecto, qui interpretè agebat. Dicta igitur primùm salute, allata ex India & Mozambico munera Regi Gonzalus offert. Ea ille læto iuxtà & libenti animo accipit, atq; vt parè referat gratiã, Patrem rogat, quot velit scæminas, quot prædia, quot boues, quantùm aurum, omnia quæ optet, libentissimè se daturum. Respõdet Gonzalus, nihil se præter ipsi Regem velle sicuti per Antonium priùs nuntiãrat: omnia enim tam corporis, quàm fortunæ bona alijs commutasse bonis longè præstantioribus, quorum ipsum cupiat efficere participem; aurum, prædia, boues, & huiusmodi alia, multoque magis cupiditatum lenocinia non solùm boni nomine esse indigna, sed planè sordida & contemnenda. His Rex auditis, ad interpretè conuersus; Fieri, inquit, Antoni, non potest, vt qui ista, quæ tanto homines studio cupiunt

cupiunt

110 VITAE GONZALI SYLVERIAE
cupiunt & quarunt, nihili pendit ex eodem sit quod
reliqui genere; ex herbis natum esse opus est. Tunc
iterum peramanter Patrem intuens, & quidquid
velit daturum se pollicens, benignis verbis in ho-
spitium mittit. Ductus in ædiculam est, tugurio si-
milem, in qua diebus singulis plicatilem ad sacrifi-
candū erigebat aram. Dum ibi diē quadam rem di-
uinam facit, quidam de primoribus fortè præterit,
obseruat quid agatur, Deiparę Virginis imaginē ele-
ganter depictam & in ara positam cōspicit; verā fœ-
minam reputans, nuntiat Regi eximia pulchritudi-
nis mulierem apud Gonzalum esse, iubeat illam ad
se duci. Rex videndi desiderio commotus, actutum
mittit, qui Gonzalo dicat, renuntiatum sibi illum
secum vxorem duxisse suam, cupere se eam videre,
det operam, vt ipsum voti compotem efficiat. Regis
nuntium, vt de cælo delapsum pater excipit, sanctif-
simæq; Virgini refert acceptū, quod talis sibi ipse
virginitatis & partus mysteria euulgandi oblata oc-
casio sit. Veste igitur pretiosa tabulā inuoluit, & ad
Regem defert. Sed antequam videndam proponat,
altius aliquantò exordiens, de beatissima Virgine,
deque eius diuina sobole non pauca præfatur. Vnū
ait esse in mundo Deum, terræ ac cœli Dominum,
rerumque omnium effectorem, qui vt vindicaret
mortales à sempiterno exitio, in quod sceleribus
suis præcipitabant, fieri homo voluerit, assumpta in
vterō intumeratæ Virginis humana carne, qua &
diuinitatem tegeret suam, & miseras pateretur no-
stras. Eius matris, quæ neque in conceptu, neque in
partu virginitatem amiserit, quippe quæ neq; ex vi-
ro vlllo conceperit, neque aliarum mulierum more
pepererit, illam esse effigiem, quam ante oculos
ipsi proponit, & summa cum veneratione conspi-
cere

cere necesse sit. Tum caput Gonzalus aperiens, & utrumque flectens genu, operimentum detrahit, imaginem Regi ostendit, ad eamque venerandâ his verbis hortatur; Ne dubita Rex, submissim colere effigiem illius quam Regis regum matrem, suamque Reginam coelites ipsi agnoscunt, & reuerenter fideliterque suscipiunt. Hoc simulacrum Deiparæ est, qua præside atque adiutrice inferorum hostium conatus impetusque contundimus; cuius etiam patrocínio innumerabilia à Deo beneficia obtinemus. Dei ergo parentem, & rerum dominam pio animo venerare. Visam rex imaginem officiosè in primis colit & obseruat; eius deinde pulchritudine captus, etiam atq; etiam Gonzalum rogat, illam ut apud se esse sinat; eius enim se conspectu mirificè recreari. Anuit pater Regis votis, & ipse per se ex pretioso peripetasmate in eodem Regis cubiculo quoddam quasi sacellum instruit, inibique illam quàm decentissimè reponit. Lusitani, qui in ea tunc vrbe erant, in Indiam reuersi, memoriæ, prodiderunt, sanctissimam Virginem sub eadem, qua depicta erat forma, mirabili circumfusam luce, quater aut quinques dormienti Regi adstitisse, & incognita lingua cum eo fuisse locutam, quod ille manè euigilans, & matri suæ, & Lusitanis familiaribus summa cum admiratione narrabat. Tandem Gonzalum, ad quem Lusitani rem totam, ut à Rege audierant, deferrebant, vocat ad se, & visa exponit, additque se magnopere animo cruciari, quòd sibi comparentis loquentisq; Reginae verba intelligere nò possit. Cui Gonzalus, Illa, inquit, lingua diuina est, intelligi à nullo potest, qui Christianis sacris imbutus non sit, quiq; ipsius sanctissimæ Reginae filio, immortalis quippe Regi, non obtemperent. Nihil ad ista Rex; vultu
tamen

tamen significat, in animo sibi esse Christianam legem profiteri. Discedit lætus hac significatione Gonzalus. Post vnum deinde & alterum diē, Rex illi per Caiadum denuntiat, velle se cum matre sua Christi populo aggregari, pergat quamprimū ad se baptizandū. Pater præpotenti Deo & Deiparæ Virgini pro tā insigni beneficio gratias agit immensas. Ratus tamen non properandū, aliquot intermittit dies in quibus ad tantum mysterium Regem ac Reginam probè præparat, fideique rudimentis ac præceptionibus diligenter imbuit. Bis illis in die Christianæ legis capita exponit, efficitque vt memoriæ mandent. Vbi rectè instructos iudicat, tum verò sub finem mensis Ianuarij, quinto & vigesimo post aduentum suum die, quanta potest solemnitate & apparatus, Regem & Reginam eius matrem aqua saluari abluit, illique Sebastiani, huic Mariæ nomen indit. Ipso Baptismatis die, quoniam aurum Pater contemnebat, centum illi boues rex dono misit; quibus acceptis Hecatombem æterno Numini Gonzalus fecit. Duci ad Caiadum boues iussit, vt in frustra dissecti pauperibus distribuerentur. Quæ res, vt illis in locis noua & insolens, ita & magnā Gonzalo conciliauit totius populi beneuolentiam; & incredibilem apud omnes admirationem consecuta est. Trecenti ferè post Regem è prima regni nobilitate Christiano sacramēto se adstrinxere, qui cum multà ad Gonzalum munera assiduè mittebant, lac videlicet, butyrum, oua, hædos, & his paria; tum verò ab eius latere nunquam ferè discedebant. Illos Gonzalus amicè in primis ac beneuolè tractabat, atq; optimis documentis ad sanctimoniam & pietatē erudiebat. Quæ autem mittebatur ea ad egenos integra remittebat; cocto ipse milio, herbisq; ac fructibus

etibus Syluestribus & peracerbis contentus. Tam insigni frugalitate, tamq; inusitata apud barbaros in pauperes caritate adeo rei Christianæ existimatio augebatur, vt esset ferè nemo qui Christianus fieri non vellet.

Mahometani Regem muneribus & fallacijs corruptum ad Gonzaliam eadem inducunt.

CAP. XII.

DVM hæc feliciter prospereque procedunt, ecce tibi nefarius humani generis hostis inuidig facibus stimulatus ad labefactandam regis fidem Mahumetanos egregios scelerum ministros, acerrimè instigat. Conueniunt inter se de re acturi. Cõluentis princeps Mingames ex Mozambico, vir pessimus, & Mahumetanae superstitionis antistes. Magno eorum consensu statutum, vt Gonzali in primis cades omni ope procuretur; hinc pendere omnia. Iniquissimi deinde consilij certiores & conscios per literas, ac nuntios faciunt reliquos eiusdem sectæ cultores, qui habitant Senæ, qui in regno Sofalæ, qui cæteris in locis atque insulis magno flumini Cuanæ cõterminis. Præterea, quia nullū telū est pecunia fortius, decernunt bonā inter se colligere pecuniæ summam, qua Regis animum aduersus Gonzalum irritent, si dolis, mendacijs, falsis criminationibus nihil efficiant. Tandem toto ex grege deliguntur quatuor, qui & gratia apud Regem plus veleant, & calliditate ac potètia reliquos superent; quorū primus Mingames ipse. Omnes hi fallendi arte & veneficijs insignes, illico ad Regem volant; sincerum erga ipsum, eiusque domum atque vniuersum regnum simulant studium; Gonzali innocentia per

H

summam

summam nequitiam insidias tendunt. Tantum illud
 veneficijs & incantationibus aiunt posse, quā-
 tum vix fingi queat. Exploratores in ea loca ve-
 nisse non amicum; id ipsum in Monomotapæ regno
 velle, quod tota in India, vt in maxima Africæ parte
 voluere Langarij; (sic Lusitanos vocant.) eos verò
 per speciem Societatis & amicitiae aliena regna
 fraudulentè inuadere, & sua subiuga mittere. Id
 si Rex ipse oculis videre suis velit, & suis manibus,
 vt dicitur, tangere, effecturos se, vt nulla ratione
 dubitet vera esse, quæ nuntiant. Quatuor ergo sud-
 bus in medium allatis, & varia huc & illuc supersti-
 tione motis, sortes ducunt; Regi q; impudenter sua-
 dent, sortibus ipsis apertissimè significari, Cacizium
 Nazarenorum (Saraceni Christianos appellant Na-
 zarenos,) ab Indico Prorege, & Sofalæ præfecto ad
 explorandas Monomotapæ regiones missum; ni sta-
 tim opprimatur, Lusitanorum exercitum Regi re-
 gnoq; exitio venturum. Dubitasne, inquiūt, deluse
 Rex, vera esse quæ prædicimus, ac certò futura nisi
 maturè properes, malorum auctorem de medio tol-
 lere? Reuoca in memoriam quonam pacto, simul-
 atq; in Mozambicum receptum est hoc genus homi-
 num, Sofalæ regnum tibi primum vectigale per vim
 occuparit. Ignoras hac Langarios arte maritimam
 Indiae oram suam sub imperium ditionemque rede-
 gisse? Consule tibi, innocens Rex, ac rebus tuis, vide
 in quantum iam discrimen adductus sis. Cæcus sa-
 nè est, qui non videt coniurationis huius partem
 maximam ad Sciputum pertinere Sofalæ tyran-
 num, qui non ita pridem debitam tibi obedientiam
 fidemque ausu sacrilego negans, ad Langarios de-
 fecit. Non sentis popularium animos ficta liberali-
 tate ad defectionem clanculum sollicitari? Quor-
 sum

Sum ea tendit simulata pietas, qua astutissimus im-
 postor boues à te dono missos, per speciem miseri-
 cordiæ, populo distribuit? Agnosce dolos: tuis tibi
 muneribus infidiæ parantur. Tuorum sibi animos
 conciliat, ut ipsi cædis tuæ non modò conscij, verù-
 etiam adiutores & administri sint. Quid hominem
 istum mortalibus æquè & immortalibus exosum sibi
 velle credis, cum capita vestra medicato liquore
 perfundens, verba quædam pronuntiat orco, non
 superis nota? Non vides tuum, ac tuorum exitium
 verbis illis procurari? terribiles ab styge euocantur
 furia, quæ vestris sensim mentibus illabantur, ut de-
 inde symphati ac dementes mutuis inter nos cædi-
 bus concurratis. Quid plura? Res notissima est. Vna
 tantum restat occurrendi malis via. Vnus iste mactetur,
 cuncta in tuto sunt. Age, de medio tolle, qui tibi
 ac tuis interitum molitur: quò feceris citius, eo te
 instati periculo facilius expedies. Hæc & multa alia,
 quæ perfidis hominibus summum in Christianam
 religionem atq; in Gonzalum odium, certumq; a-
 mittendi quæstus discrimen abundè suppeditarunt.
 Additâ insuper quæ inter se collegerant, munera ita
 Regis adolescentis parumq; experti animum permo-
 uerè, ut Gonzalum internecioni dare statim decreuerit,
 & in eadè sententiâ familiares suos pertraxerit. La-
 tebât adhuc nefaria Regis consilia, cù Gonzalus, di-
 uinitus præmonitus, Antonio Caiado portarum, præ-
 fecto re totâ exponit. Nô sum, inquit, nescius, Anto-
 ni, mortem mihi à Rege parari, nec abesse procul, quin
 sacrilegis oppressus manibus, supremum edam vitæ spi-
 ritum. Mors me neq; imparatum, neq; metu trepidum in-
 ueniet, sed impavidum & lætitia exultantem. Infelicis re-
 gis me miseret, quæ Mahumetica iniquitas mendacijs
 obrutum, humana diuinæq; fidei efficit deserro-

rem. Caiadus somniū sibi narrari credit subridensq; ,
Ecquis, inquit, optimè Pater, hanc tibi iniecit men-
tem? Neminem Rex, mihi crede pluris te facit; ne-
minem etiam habet cariorem. Hæc vbi dicta actu-
tum se in aulam proripit, sermones de Gonzalo cū
Regē miscer: peruersum Regis propositum, vultu a-
nimum prodente, facilè apprehendit: tum verò
omnes industriæ neruos intendit, vt deceptum
adolescentem ad meliorem mentem reducat:
iterū atq; iterum orat & obsecrat, ne quid temerè
aggrediatur; maturè consideret, quàm execrandum
in Deum crimen suscipiat; quantū Indici Proregis &
Lusitani Regis amicitiam lædat; quàm deniq; graue
suis humeris imponat onus: neque enim aut morta-
les homines, aut immortales coelites cædem Gon-
zali innocentissimi viri & omnibus carissimi inul-
tam passuros. Hæc & id genus alia, quæ Caiadus pro-
tulit, Regis animum in nefario proposito firmiter
obstinatum, nihil mouere. Ad omnia respondit, ius-
surum se acciri Enganghas (hoc erat Mahumetanis
nomen) & rem cum illis denuo acturum. Hoc audi-
ens Caiadus cū rectè intelligeret, in eo consilio,
in quo ipsi sceleris auctores sententiam essent laturi,
non aliud decerni posse, quàm quòd omnibus vo-
tis appetebant, ad Gonzalum reuersus; Ergo, inquit,
optime Pater, subeunda tibi mors est: ea Regis ani-
mo firma constansque insidet sententia, à qua non
video qua possit ratione deterreri. Interim Engaghæ
cum Rege ad concilium coeunt. Eripi Gonzalo vitā
oportere, nemini eorum dubium; neq; id volunt in
consultationē adduci. De genere lethi & tempore
quæritur; facileque inter omnes conuenit, quali-
scunq; mors sit, vt quàm minimum differatur. Cū
igitur

igitur consilium idibus Martijs initum sit, vt sequē-
ti statim nocte vita Gonzalo eriperetur, omnium
calculis decretum est. Cæterum res adeò secretò
gesta, nihil vt in vulgus prodierit. Quapropter Re-
gem iterum Caiadus adit, iterumque minas cum ra-
tionibus miscens ab iniquissimo proposito reuoca-
re conatur. Tum Rex, Mahumetanam imitatus va-
fritiē, fingit à Gonzali nece velle se abstinere; satis
esse, si ab vrbe tantum discedat, eo se discessu fore
contentum. Similia Regis mater, quam quoq; Cai-
adus alloquitur, simili calliditate respōdet. Gōzalus
tamen vltimam sibi instare lucem certò sciens, ab
Antonio ad se reuerso, & mitiora nuntiante obnixè
petit, vt duos tresve Lusitanos à vico quodam non
longè disuncto, ad se confestim vocet, vt cōfessio-
ne expiatos cœlesti pane reficiat. Enitere, inquit, vt
quamprimum veniant, nisi enim hæc illis hodie
sacramenta confero, conferre postea non potero.
Caiado profecto, rem diuinam Gonzalus differt,
dum vocati veniunt; sed ijs sub meridiem nondum
presentibus, sacrum facit, duasq; hostias consecrat,
vt se vna, altera vocatos, si inter litandum venerint,
reficiat. Verum cum ad Missæ finem comperit eos
adhuc abesse, vtramque consumit. Peracto sacri-
ficio, quinquaginta circiter Cafres, quos rectè pri-
us instituerat, Christo per Baptismum adiungit,
ijsque vestes & rosaria partitur. Veniunt sub vespe-
râ cum Caiado Lusitani, quos quia Christi corpore
cibare tunc non poterat, salutaritantum pœnitentia
expiauit, & optimis ad rectè viuendum consi-
lijs munitos domum remisit. Tanta verò lætitiæ si-
gnificatione hæc præstitit, vt omni ipsos immi-
nentis mali suspitione liberârit. Cumq; nihilomi-
nus permanere aliquantulum cum ipso vellent, haud

118 **VITAE GONZALI SYLVERIAE**
permisit, ne laboris socios haberet. Præterea, quæ
domi erant libri, eos cū sacra supellectile deferri ad
Caiadum iussit, relicta sibi cum linteo & duobus
cereis imagine Christi crucifixi non alium vitæ de-
fensorem, neque alium habere volens in morte so-
cium. Reuertit sub noctem Caiadus, Gonzalū repe-
rit propè domicilium de ambulante noua indutū
veste, ac linteatum, adeo hilarem ac lætum, vt atto-
nito similis constiterit. Hominem Gonzalus conspi-
ciens solitudine anxium, propius accedit, eiusq;
pectus leuiter manuprehendens; Quæ te, inquit, de
me sollicitudo tenet, Antoni? Scito multò me
promptiorē esse ad obeundam mortē, quàm ipsimet
sint hostes mei ad inferendam. Regi in primis, &
Regis matri libenter parco; ille adolescens, hæc fœ-
mina est; utrūq; ab Saracenis decipi haud erat dif-
ficile. Summis deinde precibus à Deo contendo, ne
huius necis, quæ mihi iam iam imminet, vllam ab
inferētibus vindictā sumat; sed damno potius meo,
grauissima huius vr̄bis scelera cōpensari velit. Hæc
Pater non impauido tantum, sed hilari etiam vultu
Caiadus contra sollicitus & moerens quamuis in-
ducere animum non posset, tam immane nefas
contra innocentissimum virum ab Rege patra-
tum iri, diuelli tamen ab ipso nec volebat, nec vlla
ratione poterat: sed tandem Gonzali precibus defa-
tigatus discessit. Vix domum attigit, cū duos famu-
los misit, qui rectè obseruarent, quid ageretur, & se,
si quid esset periculi, continuò monerent. Non tam
parati erant hostes ad inferendā Gonzalo mortem,
vt idem Antonio Caiado dixerat, quàm ipse ad su-
stinendam summo eius subeundæ ardebat deside-
rio, nec poterat, præ immenso animi ardore loco
vno firmus consistere. Nunc ad Crucifixi imagi-
nem

nem accedens, flectit genua, trahensq; ab imo corde suspiria, Christum pro humano genere crudeliter occisum precatur, omnes in se barbarorum iras effundi sinat; meminerit, quid sibi sæpius in Lusitania promiserit, quid futurum prædixerit; oblatam esse adimplendi promissi & liberandæ fidei sibi datæ oportunitatem. Nunc incredibili quodam animi ardore ab oratione surgens, horæ, qua mactandus est, segnitiam tarditatemq; incusat. Nunc iterum redit ad preces, iterumque ante crucifixi imaginem genibus nixus, vehementer Christum orat, ne hostium manus impediatur, quo minus in corpus suum crudelissimè deficiant. Tandem carnificum aduentum Spiritu præsentieus è diuersorio egreditur, ut Christi exemplo, venientes excipiat, atque in vicina area intentis semper in cœlum oculis manibus modò in altum sublatis, modò in formam Crucis adpectus cõpositis, huc illuc citatis passibus ambulat, interq; suspiria & gemitus dulcissima ferit cum Deo colloquia. Cùm ad multam iam noctem ventum esset, nec dum tamen hostes comparerent, (latebant enim in vicino loco, neque deambulantem, aut vigilantem audebant impetere,) fessus ad suum se cubiculum iterum recepit, & in arundineo strato, quod inibi erat, Christi effigiem inter accensos cereos mediam collocans, flexis rursus genibus, eadem, quæ prius, præcari à Deo cœpit; atque inter vota precesque ex lassitudine decubuit leuique somno correptus est. Id verò hostes, qui eo interim spatio venerant, conspicati, in Dei seruum repentè irruunt, & crudelissimè oppressum communi luce priuant. Octo circiter satellites erant. Inter eos nobilitate & rebus cæteris princeps Macrumes, genere sectaque Ethnicus, sed Gõzalo apprimè notus, eiusq; familiari-

tate

110 VITAE GONZALI SYLVARIAE
tate & in mensa & in priuatis colloquiis fre-
quenter vsus. Hic proditorem Iudam imitatus, ne-
farij facinoris dux reliquis fuit. Primus enim impe-
tum faciens, iacentis Gonzali pectus summa vi in-
fidet. Accurrūt subitò quatuor alij: duo manus, duo
pedes apprehendunt, immotumque tenent corpus.
Tum reliqui funem collo iniiciunt, fortiter vtrinq;
adducunt, & obstrictis faucibus spiritum præclu-
dunt. Multò tum cū sanguine ex ore & narribus ex-
presso victor animus è corporis ergastulo exiens,
atq; ad coelestes sedes aduocans mortali vitæ, & im-
mensis laboribus imponit finem. Obijt Gonzalus
eodē lethi genere, quod sæpius in Lusitania prædi-
xerat, anno salutis nostræ millesimo quingētesimo
sexagesimo primo, postridie idus Martias, quarta
quadragesimæ Dominica, quæ cū à Lusitanis propter
Susannæ historiam, quæ præcedente sabbato in Mis-
sa decantatur, Susannæ Dominica soleat appellari,
occafio alicui fuit scribendi, Gonzali martyriū in eū
incidisse diē, qui Virgini & Martyri Susannæ nata-
lis est. Sancti viri cadauer reste per terram tractum
in ycinum fluuiū, quem Mosengessem, seu, vt apud
alios reperio, Mōtetem incolæ vocant, iidem carnā-
fices proiecēre; non ob id quidem, quod Mahume-
tani finxerāt, ne sub dio relictū halitu suo terrā coe-
lumq; corrumpere, & miseros mortales pestifero
tabo absumeret; sed ne diuinæ prædictioni deesset
fides. Prædixerat enim Gonzalus, se pro Christo ab
eius hostibus præfocandū, corpusque suū in flu-
uiū, vbi nunquam amplius appareret, proijciē-
dū; quod euenit. Ferunt plurimos in eo amne de-
gere mirę magnitudinis & voracitatis lacertos, cro-
codilos crede; Eos verò cū antea essent soliti acce-
dentes in cautē ad ripā homines, ex insidiis capere,
& deuo-

& deuorare, vbi tamen Martyris corpus fluuio exceptum est, veluti deposita feritate, sic ab humanis carnibus temperasse, vt exploratum sit, nulli deinceps homini, ad hunc vsque diem nocuisse, cum id facere non difficilè possent. At enim antequam interfectores mortuum corpus è tugurio educerèt, sordida victi cupiditate illud vestibus denudârunt: cumque ferreum cilicium carni coniunctum reperissent, attoniti rei nouitate, statuerunt apud se hominem, qui pro lanea aut linea veste, ferreo utebatur, non alium quàm insignem veneficum esse posse. Non fuit autem miseris satis in corpus Martyris desæuisse, in ipsam quoque Christi imaginem effudère furorem; arreptam enim tabulam post mille iniurias & probra, varias in particulas sacrilegis manibus sectam, pedibus conculcandam in terram proiecère.

Quid post Gonzali necem Regi & alijs contigerit.

CAP. XIII.

GONZALO vita mortali exempto, audiens Rex, homines quinquaginta paulò ante eius mortem lustrali aqua ab ipso fuisse perfusos, & variis muneribus donatos, ira excandescens, vt exuti donis quamprimum interimantur, seuerè mandat. Peruulgato Regis imperio, Lucazes, qui regni primores sunt, ipsum adeunt, cur occidi illos homines iubeat, sciscitantur: Si ea, inquit, causa est, ô Rex, quod aquam capitibus suis à Gonzalo infundi passi sunt, & nos etiam, & te ipsum mori necesse erit, cum eadem omnium culpa sit. Victus ratione Rex à cæde abstinet, Interim tamen Mahumetani

122 VITAE GONZALI SYLVARIAE
& Gōzalinēce, & Regis à Christo defectione sum-
moperè gaudere: conuentus per domos gregatim
facere; alacres & læti inter se gratulari; celebrare
conuiuia; immensis laudum præconiis Mahumetē
extollere; innumeris probris & contumeliis Chri-
stianam religionem proscindere: ad reliquos eius-
dem superstitionis, qui in tota Cafraria erant, lata
de euentu nuntia per tabellarios mittere. Verùm
neque diuina defuit iustitia, quæ iniustam sanctis-
simi atque innocentissimi viri necem vindicaret,
sicut iurati testes affirmant, Gonzalum ipsum ante
illatam sibi mortem prædixisse: neque benignissi-
mi Numinis clementia eiusdem viri precibus &
sanguine conciliata. Secuta in primis est maxima,
atque ad id vsque tempus in illis locis incognita &
inaudita agrorum calamitas. Comparuit enim
innumerabilis quædam ac panè infinita, inque ex-
ercitus morem disposita locustarum multitudo,
quæ obiectu suo solis lumen in ipso meridie tege-
bant; segetes, fructus, frondesque arborum, herbas,
& quidquid terra profert, insatiabili ingluuie de-
uorabant. Immensa inde hominum strages conse-
cuta; post aliquot verò annos Rex ipse ingenio &
sanctia Neroni similis, Mariam matrem, quod Ma-
humetanos Gonzalo interitum machinantes non
modò non repulerit, sed etiam iuuerit, inter-
fici imperauit. Eandem in quatuor consiliarios tulit
mortis sententiam, ex quibus duo statim occisi, alij
duo rem subodorati, vitæ fuga consuluere. Ex ijs
verò Cacizius Mingames, conspiracy & iniquis-
simi consilij princeps, cum in nulla Cafrariæ par-
te tutò esse, neque in natale solum (id Mozambicū
erat) remeare posset, velut alter Cainus, ignotas,
dum vixit, regiones vagus exulque penetrauit. Cz-
teri

veri demum, ad quos pessimi facinoris causa perti-
nit, aliquantò quidem seriùs, sed iustam tamen
Numinis iram experti sunt, Cum enim postea va-
lido cum exercitu in ea Monomotapæ loca venisset
Franciscus Barretus, dux Lusitanus, effecit, vt Ma-
humetani omnes, qui regia tunc in vrbe erant, edi-
cto regio foras pellerentur, & Senam ipse ingredi-
ens ex Lusitani Regis mandato sceleris participes
diligentissimè conquisiuit, comprehensosque atq;
exquisitissimis tormentis ad terrorem & exem-
plum cruciatos, morte turpissima mulctauit. Quæ
tamen Dei benignitas est, ex eiis ipsis, qui susceptum
flagitium supplicio capitis persoluere non-
nulli cognita fidei nostræ veritate, animi salutem
procurantes, Christianis sacris initiari voluere,
susceptoque Baptismi Sacramento à corporis mor-
te ad immortalē vitam, vt æquum est credere, cō-
migrarunt. In his auctoritate, doctrinæ opinione,
& iniquæ superstitionis studio primus fuit Xequius
quidam nomine Ampêus, quem nostri cognomento
composito ex duobus vocabulis apud Lusitanos &
Castellanos idem significantibus, ignominia
causa, camperrum, hoc est, canem vocitabant, Quò
iste, spectato hominum iudicio, à Christiana reli-
gione amplectēda alienior videbatur eò verissimi-
lius est Gonzali precibus ac sanguini secundum De-
um tribuendum esse quòd illam sit amplexus. Re-
ferunt illum, Mahumeticis erroribus cæteroqui
apprimè deditum, & omni flagitiorum genere cor-
ruptum, vt tamen ingenij & acri iudicio prædi-
tum, simulatq; Societatis Iesu religiosos in Aethi-
opia vidit, summa diligentia obseruare solitū eorū
mores, omnemq; agēdi rationē, quid videlicet dice-
rent, quid facerent, quomodo militum & reliquo-
rum

24 VITAE GONZALI SYLVERIAE
rum hominum vitia persequerentur, eosque ad
iustitiam, atque ad omne genus virtutum accende-
rent; pauperum miseras subleuarent; solarentur
vinctos; ægros inuiserent, sepulturæ mortuos man-
darent; aliaque huiusmodi misericordiæ ac pietatis
opera præstarent. Hæc cum perspiceret, sensim ani-
mo commoueri, de virtute benè sentire, Christi-
anam professionem magni facere, veritatis agno-
scendæ desiderio de Mahumetica turpitudine du-
bitare. Cùm ergo super hanc rem ancipiti tene-
retur cogitatione, comprehensus ob Gonzali ne-
cem, & in vincula coniectus est: sed diuino pror-
sus beneficio contigit, vt carcer templo Lusitano-
rum propinquus esset & aduersus; ex quo effectum
vt Christiana inde sacra & caremonias per otium
notare posset. Videbat enim quo pacto mortuorum
corpora apud nos accensis cereis, funebri cleri can-
tu, campanæ sonitu, bono viuorum comitatu in
templum delata, multa cum supplicatione sepeli-
rentur. Audiebat musicos concentus, quibus festis
profestisque diebus res diuina celebratur. Con-
spiciebat magnam Christianorum multitudinem
ad audiendum sacrum quotidie in templum con-
fluentium. Cùm verò hæc & plura alia mente fixa
Ampêus teneret, contigit vt aliquando dormiens
videre sibi videretur alterum è duobus Societatis
sacerdotibus, qui tum Senæ erant, accedere ad sese
& amicè monere, vt ex Mahumetanis tenebris ad
Christianam lucem transfugeret. Sequenti deinde
nocte pulcherrimam Crucem in somnis conspici-
ens simul vocem audiuit, quæ monebat, vt Patrum
Societatis arbitrio se committeret, nec ab eorum
consilio vnguem latum discederet. Postero die à
lecto surgens acciri ad se iubet Antonium Melum,
nobi-

nobilem Lusitanum, quo cum ipsi nonnulla erat amicitiae necessitudo. Rem totam narrat, certò affirmat velle se Christianum fieri; det igitur operam ut aliquis ex Societatis religiosi ad se instituendū, & saluari aqua mundandum quamprimum veniat. Vocatus ad id negotium P. Stephanus Lupius, qui carcerem ingrediens, cum dubitare iure posset fictone animo ad vitandam mortem, an sincero Baptismum Ampéus postularet, apertè hominem monet, siue in Mahumetica superstitione persistat, siue saniori mente Christianam amplectatur religionem, certò sciat stabili praetoris sententia statutum, ut absque vlla dubitatione mortis supplicium subeat. Negat Ampéus vlllo se artificio vti; neque verò curæ sibi esse vitam corporis tueri, sed animi salutem optare quàm maximè, & eius causâ Christo velle copulari, id tantùm obnixè petere, ut ante mortem lustrali aqua perfundatur, & Christianorum numero aggregetur; post mortem verò corpus suum Ecclesiastico ritu sepulturæ commendetur. Habita Ampéo fides, & Christiana mysteria, quo ad tempus patiebatur, sedulò impertita. Per eos dies res contigit non indigna relatu, qua Deus videtur voluisse, sincerum Ampéi animum dubitantibus patefacere. Decumbebat graui morbo correptus Ignatius Mendius nobilis iuuenis moribus æquè & fortitudine clarus, & Antonij Valentis regij quæstoris contubernalis. Hic ad extremum deuenerat, mortuoque similis tres aut quatuor iam dies sine voce ac sensu animam trahebat. Ecce tibi derepentè clamorem tollit, apertè atque expeditè duo hæc pronuntiat verba, Xequius

126 VITAE GONZALI SYLVERIAE
quius Ampêus, eaque iterum atque iterum repêtit.
Adhæc excitatus quæstor & ægerrimè ferens à mo-
riente Christiano, cuius ex ore sola Iesu & Mariæ
nomina audiri debeant, Mahumetanum turpissi-
mum, & Lusitanis maximè exosum appellari, (de
eius conuersione nihil adhuc audierat.) Eia, in-
quit, quid tu hoc tempore infaustum nomen mo-
ribundo ore vsurpas? Iesum compella, veram ho-
miiuum salutem, & eius matrem, vnicum in pericu-
lis subsidium. Desine foedissimo nomine os con-
spurcare. Nihil æger ad hæc; sed postquam pau-
lulum quieuit, elata iterum voce illud idem in-
geminat, Xequius Ampêus, additque insuper; Cum
illius anima mea anima sit. Post hæc modico in-
teruallo extremum reddidit spiritum. Summum
quæstor ex hac re mœrorem animo concepit, de-
que mortui iuuenis salute hac ex parte valdè du-
bious, adit Franciscum Monclarum Societatis Iesu
Sacerdotem, & cum magna intimi doloris significa-
tione quid euenerit, exponit. Re Monclarus
audita, occultas mortalibus diuinæ prouidentia
rationes summoperè admiratus, anxietate &
mœstitia Quæstoris animum liberat; simulque
docet illas Ignatij morientis voces veluti oracula
fuisse, quibus beneficentissimus Deus & suam in
Ampêum clementiam, & felicissimam hominis cõ-
ditionem voluerit demonstrare. Atque his dictis,
cùm graui premeretur ægritudine, continerî non
potuit, quin è lecto ocyssimè surgeret, & Ampêi
videndi gratia hominum manibus deportatus,
tenderet in carcerem. Eò vbi venit, nouum Chri-
sti militem reperit, sic erectum animo, vt pro
eodem Christo mori summoperè optaret, sic item

in nostram religionem affectum, ut reliquis Mahumetanis, qui in vinculis erant fidei Christianæ veritatem incredibili animi contentione prædicaret. Quoniam verò ardenti quodam Christi amore erat inflammatus, placuit Monclaro, ut Laurentij nomen in Baptismo acciperet; quod factum est. Proximo igitur post Pascha sabbato, cum aliis quinque ex Mahumetana etiam foeditate ad Christianam munditiem conuersis, sacra vnda lotus, paucis post diebus commissa per anteaactam ætatem crimina debito mortis supplicio expiauit. Porro, ut notauì suprà, illud per id tempus crebris vulgi sermonibus iactatum, & magna approbatione receptum est, Gonzali animum corporis custodia solutum, calidas ad Deum fudisse preces, atque ab eo obtinuisse, ut Ampèus ab ignorantia carcere ad veritatis lucem eductus, pessimam vitam sine optimo, quod tamen rarissimum est, feliciter concluderet.

(.:.)

VITAE